

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2013/9 szám

Tartalom

Villám

- [Az európai kultúra](#)
- [Egy hete mondták](#)

Emlékezet

- [Európa története I. rész](#)
- [Szent István „vonzó” országa](#)
- [Ötven éve történt](#)
- [Harminc éve történt](#)
- [Leszámolhatunk-e Hitlerrel? II. rész](#)
- [Csetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben VII. rész](#)

Délibáb

- [Lev Nyikolajevics Tolsztoj: Feltámadás](#)
- [La Fontaine: A városi és a mezei patkány](#)
- [La Fontaine: A két bika meg a béka](#)
- [La Fontaine: A farkas meg a gólya](#)
- [La Fontaine: A levágott farkú róka](#)
- [A bőr, amelyben lakom](#)
- [Krúdy Gyula: A Hartwig](#)
- [Gárdonyi Géza: Isten rabjai](#)
- [Le Fondant: A nyúl és a fanyúl](#)
- [Petőfi Sándor: Ha férfi vagy, légy férfi...](#)

Húrok

- [Ballai László: Babij Jar](#)
- [A budapesti Sziget Fesztivál](#)
- [Ballai László: Lengyelesen](#)

Villám

Az európai kultúra

„Az európai kultúra nem a kapitalizmus vagy a szocializmus eszköze; nem az Európai Gazdasági Közösség eurokratáinak vagy bárki másnak a magántulajdona. Ha valaki örökösének vallja magát, az nem jelenti azt, hogy felsőbbrendűnek tartja más kultúráknál. Az európai kultúra egysége egyszerűen annak a háromezer évnyi munkának a végeredménye, amelyet különböző őseink végeztek. Olyan örökség ez, amelyet kár lenne eldobnunk magunktól, s amelytől bűn lenne megfosztani a jövő újabb nemzedékeit. Feladatunk tehát az, hogy megőrizzük és megújítsuk ezt az örökséget.”

Hugh Seaton-Watson

Egy hete mondták

„Azt tartanám normálisnak – függetlenül attól, hogy a következő ciklusokban milyen kormányok lesznek –, ha a parlament csak a legalapvetőbb garanciális szabályok megalkotására tartana igényt, és adna egy felhatalmazást négy éven keresztül a kormánynak” – jelentette ki Kövér László, az Országgyűlés elnöke, hozzátéve, hogy ez egyfajta rendeleti kormányzás lenne, „a rendeleti kormányzás rossz íze” nélkül. Tehát rögvést úgy érezte, hogy amit mondott, az magyarázatra szorul. A másnapi sajtóban pedig már nem csak tovább magyarázta a tézisét – olyanformán, hogy a rendeleti kormányzás voltaképpen az ellenzék érdekeit szolgálja –, hanem a legocsmányabb hangnemben támadta az őt kritizáló és a lemondását teljes joggal követelő ellenzéki vezetőket.

Mi, a magyar demokraták nem gondoljuk úgy, hogy Kövér Lászlónak bármi magyaráznivalója is lenne a fenti kijelentésével kapcsolatban. Nyilvánvaló ugyanis, hogyha netalán „csak” véletlenül csúszott ki e förtelmes mondat a száján, az freudi elszólás volt, hiszen tökéletes színopszisa annak a törvénytelen, antidemokratikus, tekintélyelvű, gátlástalan, szélsőséges, kirekesztő és nepotista politizálási gyakorlatnak, amelynek a parlament elnöke a legfőbb zászlóvivője. Mi nem gondoljuk úgy, hogy az ország egyik legfőbb közjogi méltósága olyan kijelentéseket tehet, mint bárminő színű inget viselő szimpatizánsa a kocsmaasztal mellett, ha mégis így cselekszik – márpedig menetrendszerű gyakorisággal teszi ezt –, azon nincs mit javíthatni.

Aki Európában a demokratikus politikai berendezkedés támogatója – elfogadva annak legfőbb jellegzetességét, a sokféleséget – egy ilyen fejtegetés hallatán – különösen a magyar demokrácia romjait látva – nem valamiféle „jó ízű” felvilágosult abszolutizmus légvárait fogja kellemes gondolat-ömlenyek között építgetni, hanem iszonyodva gondol bele a minden alkotmányos fékjétől megszabadult monstrum lehetőségeibe, és felidézi a leghírhedtebb rendeleti kormányzásnak a történelemből jól ismert forgatókönyvét:

1933. március 24-én a német parlament 441 szavazattal – az összes polgári párt támogatásával – 94 szociáldemokrata szavazat ellenében elfogadta a „felhatalmazási törvényt”, azaz jóváhagyta, hogy Adolf Hitler kancellár rendeleti úton kormányozzon. A Reichstag ezzel lemondott a választók útján rárótt legfőbb jogáról és kötelességéről: a törvényalkotásról és a kormány ellenőrzéséről. Hitler hatálytalanította a német alkotmányt, sőt, törvénybe iktatta, hogy a kormány által – vagyis az általa – hozott törvényeknek nem kell összhangban lenniük az alkotmánnyal. Ezek után megsemmisítette az államelnök jogkörét. Április 7-én felszámolta az egyes német államok autonómiáját. Május legelején törvényen kívül helyezte a kommunista pártot és feloszlatta a szakszervezeteket. Júniusban betiltotta a szociáldemokrata pártot, július 14-én pedig kimondatta a polgári pártokkal „önfeloszlátásukat”. Ekkor kihirdette „Az új pártok alakítása ellen” című törvényét, ezzel befagyasztva a német politikai életet. Július 15-én megalakította a Német Gazdaság Főtanácsát, amely négy cég kezébe adta a teljes német gazdaság irányítását. Négy hónappal azután, hogy a Reichstag megszavazta a rendeleti kormányzást Németország a „Vezér” lábai előtt hevert...

Emlékezet

Európa története I. rész

Norman Davies angol történész arra a tiszteletre méltó feladatra vállalkozott, hogy egyetlen – igaz vaskos, 1326 oldalas, 1,8 kg súlyú – kötetben összefoglalja Európa történetét. A téma nagyon aktuális, sem az emberek, sem pedig az őket ostoba módon befolyásolni kívánó politikusok nem ismerik kellőképpen. A szerző az eseménytörténet tényszerű bemutatása mellett az ok-okozati összefüggésekre helyezi a hangsúlyt, amelynek során nem sikertelenül igyekszik elkerülni az ideológiai csapdákat és az előítéletek útvesztőit. Például a nemzetiségi kérdés kapcsán:

„Hollandia korai történetének bármifajta leírása cáfolja azt a népszerű tévhitet, hogy Európa későbbi nemzeteinek embrionális állapotban már a középkorban létezniük kellett – írja Davies. – A 13. század a közepén van annak az időtávnak, amely a mi modern korunkat elválasztja Európa úgynevezett megszületésétől az antik világ romjai között. Az ember azt várná, hogy azok a nemzeti közösségek, amelyek a történet végén főszereplők, még ha félkész formában is, de legalább felfedezhetők kell hogy legyenek. Ez azonban nincs így. Németalföld esetében olyan

ismerős fogalmak, mint »Hollandia«, »holland«, »németalföldi« mind-mind más jelentéskapcsolattal rendelkeznek, mint amilyenre később szert tettek. A »nemzet« a »szülőföld« és a »haza« közötti tartós kötelékről szóló modern mítosz egyszerűen irreleváns volt. A 13. században nem Holland (grófság – a szerk.) – volt a magja a kialakulóban lévő holland nemzetnek. Sőt, annak a földnek a nagy része, amely három- vagy négyszáz évvel később a holland nemzeti tudat központi területi alapja lesz, még nem volt körülhatárolható.”

A szerző azzal folytatja igen figyelemre méltó gondolatmenetét, hogy a 13. század közepén Európa nagy részén a felismerhető nemzeti közösségeknek ugyanazt a hiányát lehetett tapasztalni, mint a németalföldi térségben. Az iszlám területek visszafoglalásával, a reconquistával elfoglalt ibériai államoknak, Kasztíliainak és Aragóniának semmiféle közös spanyol tudata nem volt. Itália egyesítése csak a német Hohenstaufok fejében ötlött fel és a tervből következő polgárháború tovább növelte a félsziget megosztottságát. A tatárjárás kellős közepén az egységes Lengyelország nem volt több, mint szép emlék. Nem csak Oroszország-tudat, de az azt képviselni tudó önálló orosz fejedelemség sem létezett. Az angol királyságot – amelynek arisztokráciája franciául beszélt – szorosabb szálak fűzték Gascogne-hoz és Aquitániához, mint Waleshez és Írországhoz. Az elvben a Francia királysághoz tartozó területek mind nyelvi, mind kulturális szempontból rendkívül sokszínűek voltak. A Német-Római Császárság számtalan fejedelemségre esett szét. Svájc nevű állam még nem létezett. A Habsburgok még nem kaparintották meg Ausztriát. Magyarország a tatárjárás nyomán a csőd szélén állt, az Árpád-ház pedig a kihalás előtt.

„Másokhoz hasonlóan a holland történészeknek is le kellett küzdeniük a történelem visszamenőleges olvasásának a szokását. A nemzeti történelmek épp akkor, a 19. században fogalmazódtak meg először, amikor Németalföld végleg belga és holland királysággá vált szét, s oly kézenfekvőnek tűnt az állítás, hogy ősidők óta létezett külön flamand és holland társadalom. Komoly erőfeszítések történtek annak a kimutatására, hogy például a Schelde egyik partján fekvő Sluis templomai a holland stílus gyöngyszemei, míg a másik partján lévő Damme templomai a flamand örökség kincsei. A történelmi képzelőerő nagy ugrására volt ahhoz szükség, hogy ráébredjenek: az 1566-1648-as németalföldi felkelést megelőzően, amely erőszakosan félbeszakította a közös németalföldi tudat alakulását, nem beszélhetünk különálló holland és belga hagyományról.”

A 13. század közepétől még nagyon sok váratlan fordulatnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy a „csatornák országa” elnyerje újkori funkcióját és jellegzetességeit. Többek között az is, hogy Carolus Clusius, a leideni orvosprofesszorhoz 1593-ban megkapja Törökországból az első tulipánhagymákat.

„A nemzet mindezen kérdésében a kulcsfontosságú mozzanat a tudat. Ahogy egy holland történész írja, a nemzeti hovatartozás nem függ a vértől, sem a földtől, de még a nyelvtől sem: »A nemzet az emberek agyában létezik, egyedül ott van lakhelye. [...] Az emberi elmén kívül nemzet, nemzeti hovatartozás nem létezhet, mivel az nem más, mint önmagunk szemlélésének a módja, nem pedig egy an sich entitás. A józan ész képes felfedezni, s az egyetlen tudomány, amely le tudja írni és elemezni tudja, a pszichológia. A nemzetnek ez a tudata, érzékelése, a nemzeti érzés nem egyszerűen a nemzet egy jellemző jegye. Több annál: maga a nemzeti lét.«” (Norman Davies: Európa története, Osiris, 2001)

Szent István „vonzó” országa

Erdő Péter Esztergom-budapesti érsek 2013. augusztus 20-i ünnepi beszédében Szent Istvánról a következőket mondta: „Szent István király szerette, óvta, gazdagította népét. Személyes meggyőződésével vezette a rábízottakat a keresztény hitre. Uralkodása alatt őszinte barátsággal és nyitott szívvel foglalta el helyét a magyarság Európa népeinek családjában. Bölcsen őrizte hazája függetlenségét, de vállalta a testvéri együttműködést az akkori keresztény világgal. Kormányzása alatt a soknyelvű nép egységes országgá érett. Közös és vonzó jövő képét állította mindnyájunk elé. Mert nem csak a földi élet anyagi javairól beszélt, hanem hitt az ember méltóságában és örök életre szóló hivatásában.”

István kormányzása mindenekelőtt Koppány leverésével kezdődött, akinek – úgy tűnik – nem felelt meg kellőképpen az „istváni vonzó jövőkép”. Már önmagában azt a tényt sem akarta elfogadni, hogy a hagyományos törzsi öröklési renddel ellentétben ne ő, a felnőtt férfi legyen a fejedelem, hanem a nála fiatalabb, még csak serdülő – tehát az akkori magyar értékrend szerint rangban mögötte álló – István. Az eseményeket csupán keresztény forrásokból ismerjük, így történeti hagyományunkban is a „lázadás” kifejezés honosodott meg, holott 997-ben az ősi szokások – amelyeknek védelmében Koppány végső soron fellépett – először kerültek veszélybe, így a somogyi törzsfő megmozdulását akár szabadságharcnak is nevezhetnénk. Koppány fegyveres ellenállásában kizárólag magyarok vettek részt, akik ellenszenvesnek találták az új, keresztény uralkodói rendet, az idegenekkel szemben ellenségesen viselkedtek és hagyományos hitüket nem akarták feladni. István oldalán viszont jelentős számban harcoltak német lovagok, a veszprémi csata vezére, Vecelin is közülük került ki. István király tehát a hatalmát idegen kardokra támaszkodva szilárdította meg a honfitársaival szemben.

István Koppányt felnégyeltette, birtokait elkobozta és saját – többek között külföldi – híveinek adományozta. Koppány népét is kíméletlen kegyetlenséggel sújtotta, aki elutasította a keresztény hit felvételét, azt örök szolgaságra taszította – márpedig a nomád ember legfőbb büszkesége a szabadság volt. István hatalma 1000-ben csupán csak a Kárpát-medence nyugati felére terjedt ki, keresztény alattvalóinak nagy többsége szláv volt, a magyarság zöme az őshazából hozott hagyományos hitben élt. Igenis hitben élt, mert a keresztény kultúrfölény szemszögéből „pogánynak” tekintett ember szintén kialakult hitvilággal rendelkezett, amely semmivel sem volt kevésbé megkérdőjelezhető, mint magának a kereszténységnek a ma is létező hitelvei.

István a „vonzó jövő” formálását a többi rivális törzsfő alávetésével és a magyarok erőszakos – tehát szabad akaratukkal és őseik hagyományával ellenkező – keresztény hitre térítésével folytatta. Gyula, Keán és a – rejtélyes – fekete magyarok következtek. „Hallottam a fekete magyarokról is, akikhez Szent Péter első követsége ment – amely sohasem jár hiába –, hogy megtérve keresztények lettek” – írja a korabeli krónikás Querfurti Brúnó. Majd hozzáteszi: „jöllehet a mieink – Isten bocsássa meg ezt – némelyeket nagy bűnnel megvakítottak.”

Ugyanezen események során az egyik térítő pap, Bonifác – egy másik forrás szerint – „kardtól sebesült meg a nyakán”. Röviden és tömören fogalmazva Szent István „vonzó” országában a hittérítés tűzzel-vassal folyt. Aba Sámuel és Vata – taktikai okokból – behódoltak Istvánnak. Végül 1028-ban került sor az utolsó rivális főúr, Ajtony legyűrése. I. István seregei és papjai tehát harminc éven keresztül folytatták dúló és térítő háborúikat azért, hogy az egész Kárpát-medencére kiterjesszék a királyi főhatalmat. Ezt a folyamatot ma államalapításnak nevezik.

A királyi főhatalom szempontjából a legnagyobb változást a közigazgatás megteremtése és működtetése jelentette, amelyre Istvánt német környezete sarkallta, és amely a hagyományos magyar társadalomtól teljesen idegen volt. Korábban a viszályokat a nagycsalád, a nemzetség simította el a szokásjog alapján és a fejedelmi központ lényegében nem szólt bele a szabad embercsoportok életébe. István államában azonban a hatalom a vármegyék rendszerén keresztül döntő módon beavatkozott az emberek mindennapjaiba. Az új rend leghúsbavágóbb intézkedése az adó- és járadékfizetés bevezetése volt. Korábban a szabad magyarokat nem terhelte ilyen kötelezettség. Ha szükség volt rá, akkor valamennyien készségesen hadba szálltak. István országában azonban létrejött a néptől elkülönült katonai kíséret, amelynek gerincét a páncélos lovagok jelentették. A könnyűlovas íjászokra egyre kevésbé volt szükség. Csak az általuk – a földesúrnak és az egyháznak – fizetett adóra. Viszont akinek földje volt, az mentesült mindenféle adókötelezettség alól.

István „kormányzása alatt a soknyelvű nép egységes országgá érett” – állította Erdő Péter. Ez nem igaz, hacsak abban az értelemben nem, hogy a magyarok számára az új rend nem új jogokat, hanem eddig ismeretlen anyagi terheket és egyházi kötelezettségeket jelentett, illetve szabad életük teljes korlátozását, így társadalmi helyzetükben – a korábban általuk leigázott szláv és avar szolgák szintjére történő – hatalmas lecsúszás következett be.

„István korában a Kárpát-medencében a szláv nyelvet beszélték a legtöbben, utána nem nagy lemaradással a magyar következett, a török és a német jóval kisebb elterjedtségnek örvendett – írja Kristó Gyula, korunk egyik legkiválóbb István-kutatója. – Ha ebből az etnikai viszonyokra próbálunk következtetni, akkor úgy azt mondhatjuk, hogy a honfoglalás óta eltelt idő alatt a magyar és a nem magyar népesség arányát illetően a magyarság javára történt – alkalmasint nem kis mértékű – elmozdulás; István korában Magyarországon ugyan még mindig többségben voltak a nem magyarok, de már bizonyára nem múlták felül kétszeresen a magyarok létszámát. [...] A vérségi alapú társadalomszervezés helyébe a területi alapú közigazgatás lépett. A törzsfőket István levverte, meghódította, a törzsi államok különállását megszüntette, a régi törzsi-nemzetiségi berendezkedés intézményeit és emlékeit tűzzel-vassal irtotta. Ezzel lehet magyarázni, hogy a magyarság kollektív emlékezete nem őrizte meg a törzsek nevét. Ha Bátorban született Konstantin nem hagyományozta volna ránk a 10. század közepén a Nyék, Megyer, Kürgyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi neveket, bizony ma alig tudnánk e listát összeállítani, hiszen értelmüket vesztett emléküket csak a Kárpát-medencei helynevek őrizték meg. A területi elv alkalmazása segített összemosni az ország különféle etnikumait és eltérő foglalkozást űző népeleleit. Szűnőben volt az a rendkívüli tarkaság, ami a 10. századi »országot« jellemezte, hiszen a társadalom egyre nagyobb része került szolgasorba, és vált a király szemében alattvalóvá. A szabadság elvesztése volt a legnagyobb trauma a 10. századi szabad magyarok utódai számára.”

Az István halála után az általa – a bíboros szerint – felvázolt közös és vonzó jövő képnek fittyet hányva az elfojtott energiák földrengésszerűen megingatták az államot. Aba Sámuel a

pogány főurak segítségével rövid időre a királyi koronát is homlokára illeszthette, Vata pedig egy az egész országot lángba borító pogány felkelés élére állt, amelynek során kardélre hányták a papokat, a dézsmazedőket, Péter király német és itáliai híveit, végül pedig magát a királyt megvakították és letették a trónról. A tihanyi apátságot alapító I. András királyt végeredményben a Vata-lázadás emelte trónra. András azután – István szellemében – külföldi – ezúttal orosz – harcosaira és a keresztényekre támaszkodva kíméletlenül leverte a pogányokat.

Némely történész is előszeretettel elköveti azt a hibát, hogy a jelenből olvassa ki a múltat. Istvánnal kapcsolatban arra a következtetésre szoktak jutni, hogy megteremtette a magyar államot, országunkat beillesztette a keresztény államok sorába, Európába, ezzel pedig végső soron biztosította a magyar nép fennmaradását. Holott nyilvánvaló, hogy Istvánnak negyvenegy éves zsarnoksága alatt egyszerűen volt elegendő ideje arra, hogy nyugati minták alapján létrehozzon egy királyságot, amelyben hatalmának alapját nem egyszerűen a kereszténység képezte, nem is egyszerűen a közigazgatási „reform”, hanem az, hogy ellenfeleinek legyőzése révén az ország leghatalmasabb földbirtokosa lett. Nem tudjuk, mi lett volna az ország sorsa, ha nem az István-féle forgatókönyv következett volna be. A litvánok is létrehozták a saját államukat, holott csak a XIV. század közepén vették fel a kereszténységet. Az új rend kialakítása persze hatalmas személyes teljesítmény volt István részéről.

A rendszer jellegzetességei azonban pusztán azoknak a történelmi körülményeknek köszönhetőek, amelyben kialakultak, és semmiben nem mutatnak túl a kor államának keretein. Történelmietlen kontárság volna bármiféle teleológiáról, „Szent istváni eszméről” beszélni, hiszen minden államalakulat sorsa az örökösökön múlik, nem az alapítón. István azt sem tudhatta, hogy a szabad magyar lovas íjászok alávetésének az lesz a következménye, hogy az országot megfosztja egy olyan ütőképes haderőtől, amely kétszáz évvel később útját állhatta volna a mongol hódításnak, amelynek során pedig a magyarság fele odaveszett. Amint azt sem feltételezhette az államalapító, hogy a kereszténység több volna a hatalmát alátámasztó ideológiánál és az majd valamiféle védőhálót fog képezni Magyarország körül, amely azt megvédi ellenségeitől, vagy legalábbis a megmentésére sarkallja a többi keresztény államot. István nem tudhatta, hogy az általa alapított állam még ötszáz évig fennáll majd, mint ahogy azt sem, hogy 1526 és 1918 között csaknem négyszáz évig fognak még fantáziálni a létéről a magyar nemesek, holott a kiüresedett keretek pusztá fenntartása – így az abszurditásig finomra csiszolt „szentkorona-tan” – nem pótolhatta az állam legfontosabb funkciójának, a szuverén nemzeti főhatalomnak a hiányát. Magyarország 1918-as új állami létre ébredése pedig már teljesen új helyzetben és új szereplőkkel következett be.

Amikor tehát egy véleményvezér – lett legyen az illető politikus vagy egyházfi – történelmi kérdésekben foglal állást az emberek nagy tömege előtt, kötelessége lenne, hogy akár személyes ambícióival vagy hitbeli vágyálmaival szemben is elsőbbségben részesítse a történelmi igazságot. Ám valótlanságok tömkelegét sulykolni a tudatlan emberek fejébe pusztán az aktuálpolitika megtámogatására ma Magyarországon több mint felelőtlenség. István államát pedig úgy beállítani, mint kvázi a mai magyar viszonyok előzményét egyenesen cinizmus, mert szekularizált korunkban még belegondolni is szörnyű egy olyan „jövő képébe”, amelyben az állam és az egyház együttes terrorral fosztja meg személyes és hitbeli jogaitól az ország lakosait.

Ötven éve történt

A Condor-terv

Ötven évvel ezelőtt, a kubai eseményektől megrettenve, az Egyesült Államok sajátos intézkedéseket tett a marxista eszmék és a kommunista államforma terjedésének megakadályozására. „Condor-terv a fedőneve annak a műveletnek, amelynek során összegyűjtésre, kicserélésre és tárolásra kerülnek azok az úgynevezett »baloldaliakra«, kommunistákra és marxistákra vonatkozó hírszerzési információk, amelyek a dél-amerikai titkosszolgálatokkal együttműködésben kerülnek beszerzésre a térségben folytatott marxista-terrorista tevékenység kiküszöbölése céljából – áll egy egykori FBI ügynök levelében. – A Condor-műveletekbe Argentína, Uruguay és Chile kapcsolódtak be a leglelkesebben, amelyek egymással is együttműködtek a terroristák felderítésében.”

A Condor-terv egyik első áldozata Che Guevara volt. 1966. október 3-án a paraguayi titkosszolgálatok vezetője bizalmas jelentésben rögzítette, hogy brazil kollégája tájékoztatta őt a gerilla érkezéséről. Che Guevarát a dél-amerikai titkosszolgálatok „példás” együttműködésének eredményeként fogták el, és 1967. október 8-án a La Higuera-tanyán a bolíviai elnök parancsára kivégezték. Az persze felvethető, hogy Che Guevara tevékenysége vajon nem inkább egy szűk csoport hatalomátvételét készítette elő, semmint az elnyomottak valódi felszabadítását, de az vitathatatlan, hogy neki is joga lett volna a törvényes tárgyaláshoz és a védelemhez.

1970-ben Chilében a demokratikus választásokon a Népfront jelöltjét, Salvador Allendét választották elnöknek. Szeptember 14-én Richard Nixon amerikai elnök titkos utasítást adott arra, hogy gazdasági eszközökkel idézzenek elő államcsődöt Chilében. „Az USA nem fogadhat el egy marxista kormányt csak azért, mert a chilei emberek felelőtlenek” – nyilatkozta Henry Kissinger az Egyesült Államok külügyminisztere.

A „lelkes” titkosszolgálati tevékenység ezt követően a Cono Surnak is nevezett hadműveleteket készítette elő, amelynek célja a Paraguayhoz és Uruguayhoz hasonló „stabil”, azaz az Egyesült Államokkal lojális diktatúrák létrehozása volt.

1973. szeptember 11-én Chilében Augusto Pinochet tábornok katonai puccsal megdöntötte Salvador Allende elnök kormányát. Az akció során az elnök is hősi halált halt. Gyilkosai azzal mentgették magukat, hogy felajánlották a menekülés lehetőségét Allendének, sőt még egy helikoptert is a rendelkezésére bocsátottak volna. Victor Jarának, a neves énekesnek nem ajánlották fel az amnesztiát, őt a santiagói stadionban négy nap brutális kínzás után meggyilkolták. A Pinochet-junta kegyetlenül leszámolt a titkosszolgálatok által azonosított „terroristákkal”, köztük ártatlan emberek tömegével. Több ezerre tehető a meggyilkoltak és eltűntek száma.

Törvényen kívül helyezték a politikai pártokat, a baloldali szervezeteket és betiltottak mindenfajta politikai tevékenységet.

1976. március 14-én Argentínában Jorge Rafael Videla tábornok vezetésével az Argentin Fegyveres Erők vette át a hatalmat. A Videla-junta a Cono Sur legvéresebb katonai diktatúrája volt. Az „eltűnések technikájáról” elhíresült rezsim halálos áldozatainak a száma meghaladta a harmincezret.

A Condor-terv által támogatott diktatúrák végső soron nem csupán a kommunista hatalom átvételének veszélyét szüntette meg a Cono Sur térségében, de a liberális demokrácia megteremtésének esélyét is, amelyet pedig az USA a legfőbb politikai értéknek tart. Becslések szerint kilencvenezer ember tűnt el Latin-Amerikában az 1950-es évek óta. A Condor-terv megvalósítása hosszútávon természetesen nem akadályozhatja meg Latin-Amerika demokratizálódását. Viszont precedenst teremtett arra, hogy „nemzetvédelmi célból” a liberális demokráciák törvénytelen eszközökkel is felléphessenek a kommunizmussal, a terrorizmussal vagy a kábítószer-csempészettel, illetve minden olyan társadalmi jelenséggel szemben, amit „nemzetbiztonságilag kockázatosnak” minősítenek.

Harminc éve történt

Ballai László: Az építőtáborból a „leépítő” táborig

Harminc éve érkeztem meg életem első építőtáborába, a Külkereskedelmi Főiskola gólyatáborába, Lakitelekre. Olyan jól éreztem magamat, hogy a következő évben is jelentkeztem. Akkor már, mint tapasztalt táborozót, brigádvezetőnek osztottak be. Almát szedtünk, amelyet a Szovjetunióba exportáltak. A starking átmérője nem lehetett kisebb 55, a jonatáné pedig 50 cm-nél, és a gyümölcsön legfeljebb ághorzsolást fogadtak el. Azok, akik hullott almával szedték tele a konténert, az első minőségvizsgálaton lebuktak. Mit volt mit tenni, föl kellett hát mászni a fára, és onnan szedni a friss gyümölcsöt. 80 kg volt a norma fejenként. Az a brigád, amelynek a tagjai 100 kg felett teljesítettek, egy üveg pezsgőt kaptak ajándékba.

Megbeszéltem a brigádtagokkal, hogy mi bizony pezsgőt fogunk inni. De hogyan fokozzuk a teljesítményt? Hiszen a 80 kg megszédése is csak kemény munkával sikerült. Brigádtagjaim lányok voltak, akik gyorsabban szedték az almát, mint én. Ugyanakkor nehezebben másztak fára, és a teli szedőedényt nem bírták el. Kitaláltam tehát, hogy a lányok ne másszanak le a fáról addig, amíg van rajta alma, és szedjék bátran tele a szütyőjüket. Én magam nem szedtem az almát, csak azzal foglalkoztam, hogy elvettem a tele szütyőket – persze rögtön vittem helyette üreset – és

beletöltöttem a konténerbe. A lányok is jól jártak, mert nem kellett állandóan fára mászniuk meg cipekedniük, az én munkateljesítményem is javult, mert állandóan kiürült valahol egy szütyő – és minden este pezsgőt ittunk.

Sokan azt mondták a szocialista építőtáborokról, hogy ott felesleges munkát végeznek, semmire nem jó az egész, csak arra, hogy igyanak meg szerelmeskedjenek a fiatalok. No, ha már a mulatásra és a szerelemre jó valami, akkor az eleve nem lehet teljesen haszontalan, de mint a fenti példa mutatja, mi Lakitelken nem fecséreltük el az időt. Megtanultuk az elemi munkamegosztás szabályait, megtanultuk elviselni a nagy tömegben való együttlét kellemetlenségeit, sőt egyáltalán nem éreztük terhesnek az összezsúfoltságot. Barátságok és szerelmek szövődtek és az élmények mellett eltörpültek a fizikai munka fáradalmai. Mire elkezdődött a tanítás, már ismertük egymást és voltak közös élményeink.

Ha meggondoljuk, hogy ma a nagy cégek mekkora figyelmet fordítanak az úgynevezett csapatépítő tréningekre, amelyeken kizárólag a csoportkohézió és -identitás megteremtése a cél, jobbra idélen – semmilyen hasznot nem hajtó – játékok révén, akkor belátható, hogy ugyanez a cél mennyivel jobban elérhető, ha a csoport értelmes munkát végez. Ráadásul mi a lakiteleki táborainkban a saját ellátásunk költségeit is megtermeltük. Ez onnan derült ki, hogy a táborvezető a második munkanap utáni táborgyűlésen közölte, hogy azokat, akik továbbra sem teljesítik a normát, kénytelen lesz hazaküldeni, mert ők egyszerűen nem termelik ki az ellátásuk költségeit.

A diáktáborokon túl voltam nemzetközi építőtáborokban is. Tápiószelén, ahol nyugatról és keletről érkezett fiatalokkal dolgoztam együtt, és részt vettünk a Tápiógyörgyei Általános Iskola új épületében építésében. Az építőtábori mozgalom nem korlátozódott a szocialista országokra. Létezett egy Nemzetközi Építőtáborok Szövetsége nevű szervezet, amelyen keresztül a táborszervezők és a táborba igyekvők egymásra találtak. A nyugati táborok nem több száz, hanem általában tizenöt-húsz főt fogadtak, és nem pártok vagy állami intézmények tartották fenn őket, hanem civil szervezetek. 1986-ban Angliában egy Namíbiával szolidáris négyfős szövetkezet házának építésében segédkeztem, 1987-ben pedig Dániában dél-afrikai menekültek részére küldendő használt ruhák szortírozásába és bálázásába kapcsolódtam be.

Egy este különös erővel rohantak meg a tábori emlékek. A vörös hajú Ilsée, amint a tápiógyörgyei építkezésen zsebkendőjével megtörli izzadt arcomat, a szőke Lisé, amint Burnleyben sejtelmesen mosolyog rám a tábortűznél, a csóké, amelyben az ébenfekete Leahval összefonódtam Århusban... Gondoltam megnézem az interneten, hogy hol tart a nemzetközi építőtábor-mozgalom manapság.

Lehetőségek bőven kínálóznak. Itt van például egy sörfőzde felújítási projekt Csehországban, ahol munkahelyet teremtenek hátrányos helyzetűek számára. Vagy Lombardiában egy környezetvédelmi munkalehetőség. Vagy Bajorországban egy mezőgazdasági önkéntes tábor. A projekt-összefoglalók mindegyikén ott szerepel egy furcsa sor: „extra díj: 0 \$”. Nincs extra díj? Hát milyen díj van? Nézzük meg részletesebben, mondjuk, a csehországi lehetőséget. Tíz nap időtartam, elhelyezés egy házban, vigyek magammal hálózsákot, matracot – tehát ágy nem lesz – etc., végül az utolsó előtti sorban az áll: „részvételi díj: 500 \$”. A hirdetményt pedig a már ismert sor zárja: „extra díj: 0 \$” Itt valami tévedés lesz. Hátha az olasz vagy a német táborért nem kell fizetni. Nem, nincs tévedés.

Egy 10-14 napos táborba való jelentkezési díj egységesen 500 \$. Harminc évvel ezelőtt

ilyesmiről szó sem volt. Ez az önkéntes építőtábor eszméjének a meggyalázása! És nem csupán azért a cinizmusért, amellyel elvárják az embertől, hogy miután vállalta az útiköltséget és lemondott arról, hogy a tábor ideje alatt pénzt keressen, még ő fizessen azért, hogy ingyen dolgozhasson. És nem is egyszerűen azért a gazemberségért, hogy az önkéntes munkán nagyon jól keresnek azok, akik kimódolták annak „modern” rendszerét. Hanem legfőképpen azért, mert ez a szisztéma azt közli a fiatalokkal, hogy az útiköltségük és a szabadidejük mellett a munkájuk sem ér semmit, hiszen amit megtermelnek, még arra sem elegendő, hogy a kosztot és a kvártélyt megkeressék vele.

Végeredményben tehát a mai „léépítő” táboroknak semmi köze a munkához. Mert az, aki látszólag azért fizet, hogy dolgozhasson, valójában egy idegenforgalmi szolgáltatást vásárol meg, amely olcsó nyaralást biztosít neki teljes panzióval (extra díj nélkül) és ő erre a fizetett szolgáltatásra nyilvánvalóan attól függetlenül igényt tarthat, hogy mennyit dolgozik – ha dolgozik egyáltalán. Ennél még a csapatépítő tréning is jobb, mert ugyan ott sem dolgozik senki, de legalább fizetni sem kell érte a résztvevőknek.

Leszámolhatunk-e Hitlerrel? II. rész

Bokor Miklós és Wiener Pál a *Leszámolhatunk-e Hitlerrel?* című könyvében Hitler, a beteg ember pszichológiai portréjának bemutatása után a német társadalom zsidósággal kapcsolatos előítéleteit boncolgatja.

„Mind a két nagy vallás, a kereszténység és az iszlám kisajátította az Ószövetséget. Így mutatkozik meg a judaizmus hatalmas történelmi vonzereje és az irányában megmutatkozó ambivalencia – írja Bokor és Wiener. – Ez az ambivalencia szerephez juttatja a zsidókat az összes olyan konfliktusban, amelyben szerepel az emberi Én. Ez látható az antiszemita karikatúrákon is. A valósággal való kapcsolatában a zsidó hatalmasnak és fenyegetőnek tűnik, az Én és az Ösztön-én harcában ő játssza a gonosz szerepét, az ösztönöket, amelyeket el kell fojtani. Izrael csak a Felettes-énnek való kapcsolatában tűnik fel pozitív színben, mint olyan ősi nép, amely hű maradt istenéhez. Ebben az esetben az erkölcsi öntudattal hozzák kapcsolatba. A legaljasabban a hamis oidipuszi megoldások hívei támadják a zsidókat, mert a zsidók az Atya törvényeihez való hűséget prédikálják. Létezik-e jó kollektív megoldás az Oidipusz-komplexusra? Eddig egyetlen vallásnak sem sikerült ráatalálnia. A keresztény antiszemitizmus a harmadik évezred elején ünnepelte kétezredik születésnapját. Emlékezzünk Jean-Paul Sartre véleményére: »Most már megértjük az antiszemitát. Olyan ember, aki fél. Persze nem a zsidóktól, hanem önmagától, a lelkiismeretétől, a szabadságától, az ösztöneitől, a felelősségtől, a magánytól, a változástól, a társadalomtól és a világtól, vagyis mindentől a zsidók kivételével... Röviden összefoglalva az antiszemita ember fél a sorstól [...] Az antiszemita kőkemény szikla, dühöngő vihar, pusztító vihar, villám akar lenni: minden, csak nem ember«.”

A vallásosság és az antiszemitizmus – Freud szerint – pszichológiai értelemben az emberi sorstól való hátrálás eredménye, ezért áll ilyen közel egymáshoz. Járványok, háborúk vagy egyszerűen csak a hit erejének csökkenése idején az antiszemitizmus az első kínálkozó eszköz, amelyet az egyház csalódott kliensei megragadhatnak. Erre példa Goebbels, aki dongalába miatt eleve hátrányos helyzetűnek érezte magát, majd az I. világháború után egzisztenciális válságba került, és a mély keresztény vallásosságtól a dühödt nemzetiszocialista antiszemitizmus felé fordult. A legeltökéltebb „normális” antiszemita kisebbség számára az antiszemitizmus egyszerűen a vallás helyébe lép. Norman Cohn úgy véli, hogy azok az egyének, akik a zsidógyilkolók csoportjait alakítják, nem elmebetegségek, de a csoport egészében úgy viselkedik, mint egy deliráns pszichotikus.

„Mindazon a népek, amelyek ma a zsidógyűlöletben élen járnak, csak a késői történelmi időkben lettek keresztényekké, és sokszor csak véres kényszer hatására – írta Freud 1939-ben. – Azt lehetne mondani, hogy »rosszul vannak megkeresztelve«, hogy a kereszténység vékony máza alatt megmaradtak annak, amik őseik voltak, akik egy barbár politeizmusnak hódoltak. Még nem győzték le haragjukat a rájuk kényszerített új vallás ellen, de ezt a haragot átirányították arra a forrásra, amelyből a kereszténység hozzájuk került. Az, hogy az evangéliumokban elbeszélte történet zsidók között játszódik le és tulajdonképpen csak zsidókról szól, megkönnyítette az átirányítást. Zsidógyűlöletük alapján véve kereszténygyűlölet, és nem kell csodálkoznunk azon, hogy a német nemzetiszocialista forradalomban a két monoteisztikus vallás szoros kapcsolata kifejezésre jut abban az ellenséges bánásmódban is, amelyben mindkettőt részesítik.”

Hitler fellépése persze már, mondhatni, történetileg elő volt készítve, és nem csupán a szászok, de különösen a poroszok kései és súlyos traumatikus eseményekhez kötődő erőszakos megkeresztelése, a Luther szorongásainak a megreformált német területekre – így Szászországra és Poroszországra – történő átültetése miatt, vagy II. Vilmosnak az egész német társadalmat átítató militarizmusa és az I. világháborús vereség miatt. A Harmadik Birodalomnak nem kellett megteremtenie alapmítoszait, azokat készen kapta a XIX. században újjáéledt germán mítoszokból, pontosabban azok völksisch – egyfajta álnaturalista aranykort és a zsidóknak tulajdonított vonások ellentéteivel rendelkező hősöket ábrázoló – adaptációiból. „Az egyesített Németország jórészt egyetemének, filozófusainak, történészeinek, filológusainak és jogászainak a terméke. Az egyetemi tanárok, a költők és a regényírók olyan múltat kovácsolnak a nemzeti mozgalom számára, amilyenre annak szüksége van.” Tehát kitalálták az indogermán közösséget, és a faj őseit, a szőke árjakat, akik azután a távoli múlt legendáiban és mítoszaiban a főszerepeket játszották. Ezzel a hamis múlt tudattal tapétázták ki a XIX. századi Németországot. „És ha a valóság nem egyezik eléggé a mítoszokkal, egyes németek nekiállnak átszabni a hazájukat és népüket, hogy valóságuk illeszkedjen a muszaj-valósághoz. Ez lesz a hitleri kaland egyik legfontosabb jelentése.”

A náciizmus másik gyökere a messianisztikus millenarista tanokig nyúlik vissza. „Guido von List (1848-1918) osztrák író, az árja ügy harcosa jövendőlte meg egy legyőzhetetlen árja-germán vezető eljövételét. Ennek a hatalmas »felülről érkezettnek«, az igazság letéteményesének a kultusza az első lépés a később kialakuló Führer-kultusz felé. A nemzetiszocialista mozgalom millenarista jellegére utal az ezeréves Harmadik Birodalom eljövételének eszméje is. Hitler germán Messiásnak tartotta magát, innen a küldetésébe vetett irracionális, megrendíthetetlen hite is. A nemzetiszocialisták szerint a német volt a Gondviselés által kiválasztott nép. Hitler zsidókkal

Czetz János: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben VII. rész

VI.

(A gálfalvai ütközet 1849. jan. 17-én – Bem győz és Medgyesen és Nagyselyken át üldözi az osztrákokat – Egy napi pihenés – Czetz alezredes jan. 17-én elindul Tordáról, 18-án elfoglalja Balázsfalvát és Nagyselyken át Vízaknára indul, hova 20-án éjjel után megérkezik – Jan. 21-én az első csata Szebennél – Szeben és környékének ismertetése. Bem elveszti az ütközetet és Vízakna felé hátrál – A vízaknai állás – Miért maradt ott Bem? – Bem intézkedései – A székelyeket hazájokba küldi vissza – A vízaknai ütközet 1849. jan. 30-án – Az osztrákok kimondják, hogy Vízakna bevehetetlen – Bem intézkedései az ütközet után – Kemény őrnagy egy dandárral a magyarországi segélycsapatok elé küldetik – A hadműveleti vonal megmásíttatik – Czetz alezredes Nagycsűr ellen demonstrál, míg a hadsereg Vízakna felé vonul)

Puchner tábornagy, midőn Bem Marosvásárhelyre bevonult, egész rendelkezésére álló erejével, t.i. két gyalogsági s egy lovassági dandárral 24–30 ágyú kíséretében Szebenből fölkerekedett, hogy Medgyesen át Marosvásárhely felé nyomuljon előre, hol az egész magyar sereget megsemmisíthetni vélte. Látszik tehát, hogy az eddig kivívott előnyök dacára Bem helyzete sem taktikai sem stratégiai tekintetben nem volt valami nagyon irigylendő, és legfőképp most minden kockára volt téve. Puchnernek csak egy elhatározó ütközetet kellendett megnyernie és amit Bem oly gyorsan szerzett, minden kárba veszett volna ismét. Bem eléggé belátta ezt, és szervezkedett, amint csak lehetett, hogy az ellene irányzott csapást föltartsa. Sikerült neki az övéi lelkesültségét és az ellenség gyáva félelmét fölhasználva támadólag működni, magát és a meghódított földet meg akarván tartani. Ehhez járult még az is, hogy Puchner már jan. 15-én bevonult Medgyesre és a következő napon folytatta útját Marosvásárhely felé. Egyéb intézkedésekre nem igen jutott már idő. Bem tehát szintén odahagyta jan. 16-án Marosvásárhelyt, Nyárádtőn át Cserged és Héderfája felé nyomult a Kis- Küküllő völgye mentében, míg Puchner Bogácson és Haranglábbon át jött előre és ez utóbbi helyet megszállotta. A Kis-Küküllő fenekéig befagyott és Bem 16-ika estéjét arra használta, hogy a Kokel jobb partján elnyúló hegység domboldalaira Gálfalvával szemközt foglalt állást, hol csapatai 20 foknyi hidegben tábort ütöttek.

A császári előcsapatok megszállták Gálfalvát, hova csakhamar a központ is előnyomult, jobbszárnyuk Désfalván állt, balszárnyuk Szőkefalvánál. Erős tartalékseregre egyik rész sem számíthatott, de a császáriak mégis visszatartották e célra a Savoyai-dragonosokat. Bem seregében Mikes Kelemen ezredes vezette a központot, Meszéna őrnagy a jobb-, Bethlen Gergely őrnagy a balszárnyat; Kiss Sándor képezte a székely-husár osztállyal a jelentéktelen tartalékcsapatot. A császáriak, kik lehettek vagy 6000-en, tehát még egyszer annyian, mint a mieink, 18-án reggel kezdték meg a támadást, midőn a Pócafalvánál fölállított székelyeket és az Abosfalvánál álló balszárnyat gyalogsági és lovassági támadással visszaverni igyekeztek, de sokáig eredmény nélkül. A székelyek és honvédek erősen megállottak helyükön, Bem tüzérése pedig, melyet ő maga vezetett, oly jól dolgozott az ellenség támadó hadoszlopai ellen, hogy azok rendetlenül kényszerültek visszavonulni. A császári gyalogságot nem lehetett új rohamra kényszeríteni, és még az oláh gránátos zászlóalj által intézett támadás is, melytől pedig oly sokat

vártak, oly nagy veszteséggel veretett vissza, hogy a császáriak inogni, majd pedig zavarba jönni kezdtek. E pillanatban Bethlen őrnagy a jobbszárnyat jobb felé Küküllővárnak indította és megkerülte az ellenséges balszárnyat. E manőver eldöntötte az ütközetet: a császáriakat, midőn Szőkefalva felől meghallották az ágyúzást, nem lehetett megtartani, és visszavonulásuk valóságos futássá változott. A tábornokok elöl, a tisztek utánuk, a legénység leghátul rendetlenül futottak a földeken át Medgyes felé és innen szakadatlanul Szebennek. Ámbár a Savoya-dragonosok osztálya még megkísérelte a támadást jobbszárnyunk ütegeire; parancsnokuk, Hepperger főhadnagy ritka bátorsággal fölkereste az ütközetben Bemet és már levágni készült, midőn Kiss őrnagy a székely huszárok közül és Teleky Sándor gróf előrohannak, a merész ellen sisakját kettéhasítják és elfogják, mialatt a Mátyás-huszárok a többi dragonyost lekasabolják, vagy megugrasztyják. Ez volt valóban azon egyetlen bravúr, melyet az osztrákok az egész erdélyi hadjárat alatt tanúsítottak, és szerzőnek megnyugtatóul szolgál, azt dicsérőleg följegyezhetni.

Bem, mint mindig, úgy most is kellőleg föl tudta használni a kivívott előnyt. Az egyes, vezér nélküli ellenséges osztályok elfogását alárendeltjeire bízta, ő maga pedig föltartóztathatlanul üldözte a császáriakat Bogácson át Medgyesre, hova 18-án innen Nagyselykre, hova 19-én érkezett meg, és tovább Vízaknára, hol ez alkalommal meg is szállt. E menet alatt Medgyest Kemény zászlóaljával megszállotta, Szilágyi őrnagyot ottani parancsnokká nevezte ki, és Kolozsvár felé küldte, hogy lőszereket szállíttasson. Czetz alezredesnek pedig meghagyta, hogy őt gyors menetben kövesse dandárjával Szebenbe, honnan Vízakna csak két órányira fekszik.

Czetz alezredes ez említett parancsot 16-án estve kapta meg és 17-én reggel 10 órakor megindult. Ez is egyike volt azon utaknak, minőket a hadi történet nem igen sokat tud fölmutatni. Képzelsen csak el az olvasó egy mindenünnen hegyektől környezett tájat, melyen sehol sincs az útnak még csak nyoma sem, a hegyeket öles hó borítja, a hegyoldalak meredekesek és süppedékesek, úgyhogy a lovak nem húzhatják az ágyúkat és lőszeres kocsisat, ehhez járulva még azt is, hogy a helységek 3–4 órányira fekszenek egymástól, s ezek lakosai is ellenséges érzelműek, barmaikkal s minden jószágukkal az erdőbe futottak, úgyhogy sem élelmiszert, sem igavonó marhát nem találhatni az ágyú és kocsik szállítására; ehhez még 20–24 foknyi hideg, elrongyolt ruhájú legénység, szakadatlanul nyugtalanítva az oláh fölkelőktől, folyton utazva éjjel-nappal, minden pihenés nélkül; ha mindezt meggondolja az ember, bámulnia kell egy ily vállalat vakmerősége, és a csapatok kitartása fölött.

Czetz alezredes jan. 17-én reggeli 10 órától éjjeli 3 óráig Tordáról Elekesig jutott, hol a csapatok öt óra hosszáig táboroztak, innen 18-án elindult Balázsfalva felé, melyet oláh fölkelő seregek tartottak megszállva, mely körülmény miatt az éjt Szancsalban kellett tölteniök, hogy másnap reggel annál nagyobb erővel támadhassák meg az oláhokat. Ámde egy pár ágyúlövés és Bem győzelmeinek idáig elhatott híre elegendők voltak szétszórásukra. Mert 10. reggelén már követek jelentek meg a békezászlóval a helységet átszolgáltató, miután a várost az oláhok osztrák parancsnokukkal együtt még azon éjjel minden nyom nélkül elhagyták. Midőn Czetz alezredes csapataival minden ellenállás nélkül bevonult az oláh lázadás e fészkébe, ugyancsak nagy erőfeszítésébe került katonáit a fosztogatástól és a kegyetlenkedésektől visszatartóztatnia. De a parancsnok erélyes intézkedései megóvták Balázsfalvát, sőt védelmére a 31. zászlóaljból még két osztály rendeltetett ki. Ide hozta meg egy futár hat Vilmos-huszártól kísérve Bem azon további parancsát is, hogy haladéktalanul menjen Vízaknára, 2-án pedig oda minden bizonnal megérkezzék.

A csapatoknak tehát alig jutott annyi idejük, hogy valamit egyenek, aztán ismét tovább mentek, megint tüskön-bokron keresztül, torony iránt a Küküllő bal partján Holdvilágig, hol hat óra hosszat pihentek. 19-én és 20-ára következő éjjel tovább folytatták útjukat Kis- és Nagyselyken keresztül, hol a csapatok déli pihenőt tartottak, innen pedig iszonyú hegyhátokon és meredek lejtőkön keresztül Vízakna felé folytatták útjukat. Végre 20-án éjfélutáni 2 órakor csakugyan megérkezett Czetz alezredes csapataival Vízaknára. Bem egynehány Selykre menesztett szóval tudtára adta, hogy Vízaknára érve 20-án egy napig pihentesse meg a sereget, 21-én pedig Szeben előtt, melyet el kell foglalnia, ütközzék meg az osztrákokkal.

Szeben a Cibin völgyében fekszik, a Kérbunár, Csóva, és a Gupári-hegyek északi ágának utolsó lejtőjén. A várost, mint Erdély valamennyi szász városát, kőfal veszi körül, melynek bizonyos távolságban kiszögellő tornyai, mint ez a szabályszerű erődítményeknél rendszeren lenni szokott, legnagyobb részt jó karban voltak tartva, és csak a városnak Schellenberg felé fekvő részén voltak időközökben épített falak által pótolva. Déli oldalán folyik a Cibin, és természetesen vársánc gyanánt is szolgál egyszersmind. Amit azonban a természet és a középkor hanyagsága érintetlenül hagyott, fölhasználta azt az újabb idők művészete, és meg kell vallani, hogy az osztrák mérnökség a fanatikus szászok támogatásával e részben nyitott helyből, oly hatalmas ideiglenes erősséget csinált, hogy csak egy Bem tábornok gyors áttekintő pillanata és vakmerősége vállalkozhatott az erősségnek minden ostrom nélküli, rögtöni megtámadására. Valamennyi külváros, melyek a Cibinen túl fekszenek és részben mocsárok által védettek, sáncokkal vétettek körül, melyek minden közlekedési vonal és út fölött őrködtek és csak egyhelyütt engedtek bejárást s ott is csak erős keresztűz között. Ezen sáncokat védelmezték még azon fölül a domboldalon és a tornyokon elhelyezett ágyúk is. A várat hirtelen elzárták, az őrség elhelyezkedett, a vár főhomlokzatát és a körfalakat hamarjában annyira megrakták 18 és 24 fontosokkal, hogy Szeben csakhamar az osztrák hadsereg főhadiszertárává lőn alakítva. A város északnyugati részén egy ágyúlovásnyire kis síkság fekszik, mely minden részről lecsapoló csatornákkal átszeldelve füzesekkel és bokrokkal van beültetve. E kis síkság fölött a kiscsűri, nagycsűri és hammersdorfi magaslatok teljesen uralkodnak. A főországút Vízaknáról Nagycsűrön keresztül megyen Szebenbe, a mellékút pedig Vízaknáról Kiscsűrön keresztül egyenesen tart oda.

Nem sok hiányzott, hogy e jól megerősített, mindennemű védelmi eszközzel jól ellátott és a császári déli hadsereg legnagyobb részét magában foglaló erősséget Bem tábornok maroknyi népe be nem vette. De a jól fölhasznált győzelmek erkölcsi utóhatása az, hogy megvert csapatok, még ha túlnyomó számmal vannak is és erős falak és földsáncolatok védik is azokat, a bátor támadóknak nem igen tudnak erélyesen ellentállani. A szellemi feszültség, az engedelmesség kötelékének fölbojlása, Bem soha lankadni nem tudó üldözése következtében a szebeni őrséget oly mértékben elcsüggesztette és demoralizálta, hogy a császári tisztek jan. 20-án gyülekezetet tartottak, melyben Puchnert árulónak nyilvánítván ki, Kalliany vezérőrnagyot szólították föl a parancsnokság elfogadására, miután Castiglioni tábornagy ezt elvállalni vonakodott. Pedig ezúttal mégis Puchner volt az, ki Szebent a gyalázatos fegyverletételtől megmentette.

A mondottakból kitűnik, hogy Bem morális számítása helyes volt, de kitűnik egyszersmind az is, hogy számításának az eszközök hozzáférhetetlenségén hajótörést kellett szenvednie. E dolognak világosabb megértésére hasonlítsuk csak össze a két sereg állapotát és azon meggyőződésre jutunk önkénytelenül, hogy az eredmény, ha csak az ellenség gyalázatosan meg nem fut, a legjobb esetben sem lehetett más, mint a mi csakugyan lett is, tudniillik Bem tisztességes visszavonulása Szeben falai alul. Bem hadserege 1849. január 21-én állott.

Gyalogság:

4. honvéd zászlóalj		900 ember
Bécsi légió		400 "
2. székely zászlóalj		750 "
55. honvéd	"	400 "
11. " "	Cetz parancsnoksága alatt	900 "
31. " " (4 szakasz)	" " "	400 "
Összesen:		3750 ember

Lovasság:

1 osztály Mátyás-huszar		240 ember
1 " székely-huszar		300 "
1 század Vilmos-huszar		100 "
1 század Mátyás-huszar	Cetz parancsnoksága alatt	160 "
Kresz-vértések	" " "	75 "
Összesen:		875 ember

Tüzérség:

2 hatfontos üteg		12 ágyú
1/2 hatfontos üteg	debreceni	4 "
1 hatfontos üteg	Cetz parancsnoksága alatt	6 "
Összesen		20 ágyú

A császári déli hadsereg Szebenben számlált

két gyalogdandárt	legkevesebb	6000 ember
egy dandár lovas		1000 "
Sáncágyú		30 darab
Állomási ágyú		24 "

Ide számítható még a szebeni mozgó nemzetőrség 4000 emberrel, mely szintén táborba vonult és részt vett az ütközetben (azt az egypár ezer oláh fölkelőt, úgyszintén az 550 oláh lándzsást, mint a nélkül is hasznavehetetlen katonát nem is számítjuk). Ez a császári katonák legkisebbre tett száma, mely tán még 1/5-el több is volt; de maga a fönnebb már említett, jól

megerősített hely elegendő arra, hogy Bem vakmerőségét, úgyszintén hadseregének vitézségét kellőleg méltányoljuk.

Bem tábornok már jan. 20-a éjjelen Nagycsűr elé nyomult és a császári előőrsöket kihívta, de egyúttal egy tisztet is elküldött Czetzhez azon utasítással, hogy őt a következő nap megkezdendő csatározásáról értesítse. E tiszt azonban még azon éjjel megérkezett Vízaknára, még mielőtt Czetz hadoszlopa oda bevonult, és a helység első házaiban megtudván, hogy a császári sőrség még ott van, az ügy elintézése nélkül visszatért. Így történt aztán, hogy Bem 21-ének kora reggelén megkezdte a csatát, anélkül, hogy Czetznek minderről pontos tudomása lett volna. A derék Mikes Kelemen ezredes vezette a központot, a lovagias gróf Bethlen a balszárnyat, melyhez Czetz dandárjának kellett volna képeznie a jobbszárnyát.

Az idő egy kissé lecsillapult és Szeben átláthatatlan ködbe volt burkolva a harcvágyó magyar sereg előtt; csak tornyok emelkedtek ki fenyegető óriások gyanánt az alaktalan ködképből. – Bem annyira bízott az ellenség lehangoltságában, hogy mindenáron várta a hírnök megjelenését a fehér zászlóval. A város maga is hitte, hogy meg fogja magát adni, és a főreakcionáriusok legnagyobb része már minden poggyászával, úgyszintén a hadi- és a szász pénztárral együtt a Vöröstoronyi-szoros felé menekült. Midőn azonban a három medgyesi lakos, kiknek szebeni földijeiket Szeben átadása iránt kellett volna fölszólítaniuk, az ügy elintézése nélkül tért vissza, az ütközet el volt határozva. Mikes ezredes előnyomult az előcsapatokkal és vezette a központot, míg Bethlen őrnagy a lovassággal Hammersdorf felé a síkságra ügetett. A császáriak el voltak rejtőzve a külvárosok előtt elvonuló árkokokban és sáncokban, lovasságuk pedig mozdulatlanul állott a bammersdorfi síkságon. Ünnepi csend uralgott mindenütt. A balszárnyát Lozenau dandára, a központot Puhner vezényelte. Mikes ezredes lassan nyomult a központtal mindegyre elő, egész a külváros előtt mintegy 1500 lépésnyire levő és a Nagycsűr felé vivő útba eső hídig, ameddig a császáriak éppen ágyújuk horderejét számították és Bem tábornokkal együtt el akarták az ütegeket helyezni; erre egy ágyúlovás dördül és Mikes Kelemen halva rogy le a földre, egy második lövés Bem hadsegédét, Téreyt teríti le, és egy harmadik megöli gr. Teleki Sándor futárnak lovát. A magyar csapatok megállnak és lehúzódnak. Ekkor Bem néhány száz lépést hátrálva jól irányzott és kitartó ágyútüzelést kezd. A bombázás reggeli 7 órától déli 11-ig tartott. Eközben a székelyek és a bécsi légió rohamot kísérelt meg, de hátrálniuk kellett a császáriak borzasztó bomba- és kartácstüze elől. A magyarok oroszánokként küzdöttek, a bécsi légióból csak 80 ember maradt élve, a Mátyás-huszárok hat óra hosszáig mozdulatlanul állották ki a legerősebb ágyútüzet. Több törzstiszt elesett, vagy megsebesült, a négy debreceni ágyú demontírozva, a hatfontos lovas üteg lovai nagyjából lelőve, a lőkészlet fogyatékán és Bem mégis oly erővel tartotta fenn magát a Nagycsűr melletti lejtőn, hogy a császáriak csupán ágyúzásra szorítkozván, nem mertek ellene rohamot intézni. Ekkor jelent meg déli 11 óra tájban Czetz hadosztálya a hegyoldalban, mely Vízakna felé a szebeni rónát szegélyzi. Ezerszeres éljen rendítette meg a léget Bem csapatai részéről és a központ azonnal új szuronyrohamra szerveződött. A nap éppen keresztültörtte a sűrű ködöt és az annyi fáradságos küzdelem célja komor alakjából kivetkőztetve egész világosságban ott állott előttünk.

Bem tulajdonképpen célja az volt, hogy a Sreppendorf mellett lerakott sáncokat megrohanva s ez oldalról a városba nyomulva az ellenség útját a visszavonulás alkalmával Gyulafehérvár felé elvágni és a Vöröstoronyi-szorosra kergetni. E terv azonban meghiúsult Pálffy őrnagy, az előcsapatok vezérének ügyetlensége miatt, ki Nagycsűrről a vízaknai út felé fordult északnak, ahelyett, hogy a megkezdett úton haladt volna tovább. S ezért érkeztek meg ama hadoszlopok is

egy pár órával később a harcmezőre. De alig érkezett meg a síkságra, amikor a 31-ik zászlóalj a derék Dobay, és a 11-ik zászlóalj a rettenthetetlen Inczedy és a tüzérség Böhm tüzérségi kapitány ügyes vezetése alatt valódi csodadolgokat művelt. Minden akadályt leküzdve győzelmesen nyomultak a külváros elé, amikor a csapatparancsnok észrevette, hogy a középpont ostroma nem sikerült és Bem csapatai rendetlenül futnak Nagycsűr felé, mihez a császári zenészek kárörvendve játszották a Gotterhaltét. A szerencse megfordult és Czetz vezérőrnagynak nem maradt más hátra, mint szintén visszavonulni; mely a legnagyobb rendben megkezdődött Ladamos felé, hol a magyar csapatok megháltak. Bem azonban egészen sajátos módon vonult vissza. A gyalogságot és a szabályozatlan lovasságot engedte futni, a demontírozott debreceni ágyúkat ott hagyta a küzdőtéren, de a többi harcképes tüzérséget, úgyszintén a Mátyás-huszárokat összeszedve esti 10 óráig folytonosan pozíciót tartott, miáltal nemcsak az ellenség üldözését akadályozta meg, hanem a győzelmét is kicsinyítette. Pedig meg volt verve, lőkészlete annyira elfogyott, hogy 20 lövésénél alig volt többje; s a császáriak mégsem foghattak el egy magyart sem, és Bem két óráig megállott Szebennek, azt mondhatni, kapui előtt, folyton új támadással fenyegetve az ellenséget. Így az ellenség nem használhatta ki győzelmét, míg Bem a veszélyes pillanataiban sem ingott meg, mikor minden kockára volt téve és midőn határozatától, szilárdságától függött nevének minden erkölcsi befolyása és összes eddig kivívott előnyei. Bem nagy hadvezérhez illőleg cselekedett itt: körötte minden összetört, csak ő maga maradt rendületlen, hidegvérű, gondolkozó; jól tudta, hogy Vízaknát elhagyni, annyi, mint Erdélyt földadni. Azért is volt ott mindenütt, ő maga választotta ki az ágyúk állomásait, az üldöző ellenséget lőtávolságra engedte magához közeledni s ilyenkor egy pár ügyesen irányzott sortűzzel többet ártott neki, mint talán az egész ütközet alatt. Vízaknára érve ő maga helyezte el az ágyúkat a helység végénél emelkedő lejtőn, kartácsokkal töltette meg azokat és minden ágyút ő maga sütött el saját kezűleg az ellenség lerohanó gyalogsági hadosztályaira – eközben leszállt az éj. Az ellenség akarva nem akarva, ismét csak respektálni kezdé a megvert Bemet. Az osztrákok fölhagytak üldözésével, s megelégedtek azzal, hogy Nagycsűrben előőrseket hagytak hátra s aztán ismét csak Szebenben összpontosultak, hol 22-én Gedeon hadteste még hozzájuk csatlakozott.

Szeben és Brassó patrícusainak biztatására Puchner most önhatalmúlag igyekezett az oroszoktól segílyt nyerni. Puchner, mivel e lépés felelősségét nem akarta egészen saját vállaira venni, ismételve kijelentette mind a két város polgársága előtt, hogy oly gyöngé, miszerint nem fogja őket a lázadók ellen megvédeni; egyúttal pedig aláírási íveket is bocsátott ki, amelyekben az alájegyzettek maguk könyörögtek a parancsnoknak, Puchnernek, hogy a borzasztón sújtott Szászország megmentésére hívja be az orosz segílyt a fölkelők ellen. Ez meg is történt. Az oláhországi orosz csapatok vezére, Lüders tábornok örvendett a fölszólításnak, csapatai közül két hadosztapot átküldött a határon s ezek február 1-jén Engelhardt vezetése mellett bevonultak Brassóba, 4-én pedig Skarjatyin alatt Szebenbe. Csak most mert Puchner Vízakna ellen fordulni.

Déliab

Lev Nyikolajevics Tolsztoj: Feltámadás

– részletek –

I. 13

Nyehljudov azután három évig nem találkozott Katyusával. Csak akkor látta viszont, amikor tisztté avatása után, útban csapattestéhez, ellátogatott nagynénjeihez. De most már egészen más ember volt, mint az, aki három évvel azelőtt a nyarat náluk töltötte.

Akkor becsületes, önfeláldozó ifjú volt, kész lelkesedni minden igaz ügyért; most pedig romlott, rafinált és önző világfivá lett, aki csupán élvezeteit hajszolta. Akkor titoknak érezte Isten szép világát, s lelkesen, elragadtatott áhítattal próbálta megfejteni ezt a titkot; most minden világos és egyszerű volt ezen a világon, mindent azok az életfeltételek, azok a társadalmi körülmények határoztak meg, amelyek között élt. Akkor élénk szükségét érezte annak, hogy kapcsolatot teremtsen a természettel, s mindazokkal a nagy szellemekkel – költőkkel, filozófusokkal –, akik őelőtte éltek, éreztek és gondolkodtak; most már csak az ember alkotta intézmények érdekelték, s cimborái víg élete. Akkor titokzatos, vonzó élőlénynek látta a nőt – épp titokzatosságában vonzónak; most pontosan körülhatárolva állt előtte a nő rendeltetése – minden nőé, kivéve családjá nőtagjait meg barátai feleségét: a nő egyik legjobb eszköz a már ismert és tapasztalt élvezetek elérésére. Akkor nem volt szüksége pénzre, nem költötte el harmadrészét sem annak, amit édesanyja a rendelkezésére bocsátott, le tudott mondani apai örökségéről, s földjét szétoszthatta parasztjai között; most már nem volt elég az az ezeröttszáz rubel, amit édesanyja havonta folyósított számára, s kellemetlen viták folytak közöttük költsége miatt. Akkor lelki énjét tartotta igazi énjének, most pedig erős, egészséges, állati énjét.

Ennek a szörnyű változásnak pedig az volt az oka, hogy már nem önmagának hitt, hanem a többieknek, környezetének. Azért nem hitt már önmagának, s azért kezdett a többieknek hinni, mert a maga meggyőződése szerint élni túlságosan nehéznek bizonyult. Amíg magának hitt, a felmerülő kérdések legnagyobb részét nem könnyű örömeket hajszózó állati énjének javára kellett eldöntenie, hanem majdnem mindig ellene; amióta másoknak hitt, azóta már nem is volt mit eldönteni, minden már eleve el volt döntve, mégpedig mindig lelki énje ellen, állati énje javára. Mi több: amíg a maga meggyőződése szerint élt, a többiek mindig elítélték, amióta pedig másoknak hitt, minden tette környezetének helyeslését vívta ki.

Amíg Nyehljudov Istenről, igazságról, gazdagságról, szegénységről olvasott, beszélt, elmélkedett, addig környezete ezt nem helyénvalónak, szinte nevetségesnek tartotta, anyja, nagynénje jóindulatú iróniával *notre cher philosophe*-nak (a mi kedves filozófusunk – a szerk.) nevezte; amióta regényt olvasott, sikamlós adomákat adott elő, a francia színházba járt, s mulatságosan tudta elmesélni az ott látott bohózatokat – azóta mindenki magasztalta, buzdította. Amíg szükségét érezte, hogy igényeit csökkentse, ócska köpenyt hordott, és nem ivott – ezt

mindenki különködésnek, kérkedő eredetieskedésnek tartotta; de amikor nagy összegeket költött vadászatra vagy dolgozósobájára fényűző új berendezésére, akkor mindenki dicsérte ízlését, és mindenféle drága holmit ajándékozott neki. Amikor erényesen élt, és tisztán akart a házasságba lépni, rokonai féltették egészségét; de még anyja is inkább megörült, semmint elszomorodott, amikor megtudta, hogy fiából igazi férfi lett, és valami francia hölgyikét elhódította egyik barátjától. A Katyusa epizódra azonban, meg arra, hogy fiának – uram bocsá' – eszébe juthatott volna, hogy feleségül vegye azt a leányt, az anyahercegné csak borzadva tudott visszagondolni.

Éppen így, mikor Nyehljudov, elérve nagykorúságát, apjától reászállt kis birtokát szétosztotta a parasztok között, mert jogtalannak érezte a föld magántulajdonát – ez a tette kétségbe ejtette anyját, családját, és állandó gúnyolódás meg szemrehányás tárgya volt valamennyi rokona részéről. Állandóan arról beszéltek neki, hogy a parasztok, miután megkapták a földet, nem gazdagodtak meg, hanem épp ellenkezőleg, még nagyobb nyomorba jutottak, mert három kocsmát nyitottak, és egyáltalában nem dolgoztak többé. Amikor azonban Nyehljudov a gárdába lépve, magas rangú cimboráival annyi pénzt eldőzsölt és elivott, hogy Jelena Ivanovna kénytelen volt a tőkéjéhez nyúlni, nem is vette nagyon a lelkére, mert az volt a véleménye, hogy természetes, sőt helyes dolog, ha ezen a himlőoltáson az ember fiatalon, s lehetőleg jó társaságban esik át.

Nyehljudov eleinte küzdött, de a küzdelem nehéz volt, mert mindaz, amit ő maga benső meggyőződése szerint jónak tartott, a többiek szemében helytelen volt, és megfordítva: ami az ő legszentebb meggyőződése szerint bűnös volt, azt környezete helyesnek és dicséretesnek tartotta. A küzdelem azzal végződött, hogy Nyehljudov megadta magát, már nem hitt önmagának, hanem a többieknek hitt. Az első időben fájt, hogy meg kellett tagadnia önmagát, de ez a kellemetlen érzés nem sokáig tartott, s Nyehljudov, aki ezalatt rászokott az italra meg a dohányzásra, hamarosan már nem érzett semmi kellemetlent, hanem inkább nagyon is megkönnyebbült.

A maga szenvedélyes módján teljesen átengedte magát ennek az egész környezete által helyeselt, új életmódnak, elfojtotta magában azt a hangot, amely valami egészen mást követelt tőle. Akkor kezdődött ez, amikor felköltözött Pétervárra, s a folyamat akkor fejeződött be, amikor katonai szolgálatba lépett.

A katonaság általában megrontja a fiatalembereket, mivel teljes tétlenségben tartja őket, azaz megvonja tőlük mindenfajta értelmes és hasznos munka lehetőségét; továbbá felszabadítja őket mindenfajta egyetemes emberi kötelezettség alól, s ezek helyébe nem állít egyebet, mint az ezred, a zászló, az egyenruha nagyon is viszonylagos becsületét; végül pedig korlátlan hatalommal ruhazza fel őket embertársaik egy bizonyos része felett, és rabszolgai alázatra szoktatja őket feljebbvalóikkal szemben.

De amikor a katonai szolgálatnak ehhez a züllesztő hatásához, a zászló és az egyenruha becsületéhez, a megengedett erőszakhoz és gyilkoláshoz hozzájárul még a gazdagság züllesztő hatása is, meg a közeli érintkezés a cári családdal, mint ahogyan ez a kiválasztott gárdaezredekben történik, amelyekben csupa vagyonos és előkelő származású tiszt szolgál – akkor ez a züllesztő hatás a sodrába került embereket az önzés örületébe kergeti. Ilyen önzési örület állapotában volt Nyehljudov attól az időtől fogva, hogy katonai szolgálatba lépett, és olyan életet élt, mint társai.

Dolga nem volt egyéb, csak az, hogy pompásan szabott, s nem maga, hanem mások által kikéfélt egyenruhában, sisakosan, fegyveresen – fegyverét is mások készítették, mások tisztították,

mások adták kezéhez –, magához hasonló emberekkel együtt gyakorlatra vagy szemlére lovagoljon – csodaszép lovon, amelyet szintén mások neveltek, mások tápláltak, mások idomítottak –, és ott ugrasson és kardját lóbálja, lövöldözzön és másokat megtanítsa erre.

Más elfoglaltsága nem volt; és a legmagasabb pozícióban levő emberek, aggok és fiatalok egyaránt, maga a cár és közvetlen környezete nemcsak helyeselte ezt az elfoglaltságot, hanem valósággal dicsőítette, és hálás volt érte.

Ezenkívül pedig helyesnek és szükségesnek tartották, hogy az ember az ablakon hajigálja ki a nem tudni, honnan csorduló temérdek pénzt, rengeteget egyék és főleg igyék tisztí klubokban vagy drága éttermekben; utána színház, estélyek, nők, s utána megint lovaglás, kardcsörtetés, ugratás és megint költekezés és ital, kártya és nő.

Katonaemberre különösen züllesztően hat ez az életmód, mégpedig azért, mert ha nem katona, civil ember él így, akkor lelke mélyén rettenetesen szégyelli ezt az életmódot, a katonatisztek pedig azt tartják, hogy ennek így kell lennie, még kérkednek is vele, különösen háború idején. Ez volt Nyehljudov esete is: közvetlenül a törökök elleni hadüzenet után lépett szolgálatba. „Készek vagyunk életünket áldozni a csatatéren, s éppen ezért a gondtalan, víg élet a mi esetünkben nemcsak megbocsátható, hanem feltétlenül szükséges. Élünk, vigadjunk tehát!”

Valahogy így okoskodott Nyehljudov életének ebben a korszakában. Boldogan észlelte, hogy megszabadult mindazoktól az erkölcsi korlátoktól, amelyekkel annakidején önmagát körülvette, és az önzés örületének idült állapotában élt.

Ilyen volt Nyehljudov, amikor három év elteltével meglátogatta nagynénjeit.

40

A jelenlévők közül – kezdve a papon meg a felügyelőn, és végezve Maszlován – senkinek sem jutott eszébe, hogy Jézus, az a Jézus, akinek nevét a pap oly megszámlálhatatlan sokszor ismételte nyakatekert dicsőítő szavak kíséretében, a legszigorúbban megtiltotta mindazt, ami ott a templomban történt; megtiltotta nemcsak az effajta értelmetlen szószátyárkodást, és a paptanító szentségtörő vajakolását a kenyérral meg a borral, hanem a leghatározottabban megtiltotta az embereknek, hogy más embereket tanítójuknak nevezzenek, megtiltotta az imádkozást a templomban, s úgy rendelte, hogy mindenki magányban imádkozzék; megtiltotta magukat a templomokat, kijelentvén, hogy azért jött e földre, hogy lerombolja őket, imádkozni pedig nem a templomokban kell, hanem lélekben és igazságban; legfőképpen pedig megtiltotta, hogy emberek emberek fölött ítélkezzenek, és tömlöcbe zárják, kínozzák, meggyalázzák, kivégezzék őket, mint ahogyan ez itt történt – mi több, megtiltott mindenféle fajta erőszakot, mondván, azért jött, hogy a rabságba esetteknek visszaadja szabadságukat.

A jelenlévők közül egynek sem jutott eszébe, hogy mindaz, ami itt történt, meggyalázása és megcsúfolása annak a Krisztusnak, akinek nevében történt. Az esztét sem járta meg senkinek, hogy az aranyozott kereszt, négy végén a zománcozott képecskékkel, melyet a pap csókra nyújtott az embereknek, nem egyéb, mint kiábrázolása annak az akasztófának, amelyre Krisztust felfeszítették – felfeszítették pediglen éppenséggel azért, mert megtiltotta mindazt, ami most itt az ő nevében történt. Az esztét sem járta meg senkinek, hogy a pap, aki azt képzei, hogy kenyér és bor képében Krisztus testét eszi és vérét issza, csakugyan eszi az ő testét és issza az ő vérét, de

nem a kenyérdarabkáiban meg a borban, hanem azáltal, hogy félrevezeti eme „kisdedeket”, akikkel Krisztus azonosította magát, sőt nemcsak félrevezeti, hanem megfosztja őket a legfőbb boldogságtól, és kegyetlen kínzásoknak veti alá őket, elrejtve előlük az örömhírt, melyet Krisztus hozott e földre.

A pap nyugodt lelkiismerettel tette mindazt, amit tett, mert gyermekkorától fogva abban nevelkedett, hogy ez az egyetlen igaz hit, ebben hittek a régi szent emberek, s most is ebben hisznek az egyházi és világi hatóságok. Nem hitte ugyan, hogy a kenyér testté válik, sem azt, hogy a léleknek javára válik a temérdek szó ledarálása, sem azt, hogy csakugyan Isten testének egy darabkáját ette meg – hiszen ebben nem is lehet hinni; ellenben szentül hitte, hogy ezt a vallást kell követni. S a legjobban megerősítette ebben a hitében az a körülmény, hogy egyháza szolgálataért immár tizennyolcadik esztendeje szép jövedelmet húzott, melyből eltartotta családját, fiát gimnáziumba járatta, leányát pedig egyházi iskolába. Ugyanígy hitt a kántor is, még szilárdabbul, mint a pap, mivel már végképp elfelejtette e vallás dogmáit, s csupán annyit tudott, hogy a szentelt víznek, a halottakról való megemlékezésnek, az órára végzett istentiszteletnek, az egyszerű fohászkodásnak meg az énekkel egybekötött fohászkodásnak – mindennek megvan a maga szabott ára, melyet az igaz keresztények szívesen megfizetnek. Ezért ugyanolyan biztos meggyőződéssel, igaza és fontossága teljes tudatában kántált, énekelt, s rikkantotta az „irgalmazz, irgalmazz”-t, mint amilyenekkel mások fát, lisztet, burgonyát árulnak. Ami a felügyelőt meg a börtönőröket illeti, ők sohasem ismerték ugyan hitük tételeit, és soha bele nem hatoltak e dogmák jelentőségébe, fogalmuk sem volt róla, mit jelent mindaz, ami a templomban végbemegy, mindazonáltal hitték, hogy hinni kell ebben a vallásban, mert a fölöttes hatóságok, sőt maga a cár is hisz benne. Azonfelül pedig valami homályos érzés azt súgta nekik (noha maguk sem tudták volna megmagyarázni, hogyan s mi módon történik ez), hogy ez a vallás igazolja az ő kegyetlen szolgálatukat is. Ha ez a vallás nem lenne, sokkal nehezebben, sőt talán egyáltalában nem is fordíthatnák minden erejüket arra, hogy embertársaikat kínozzák, mint ahogyan ezt az adott körülmények között tiszta lelkiismerettel cselekedték. A fogház felügyelője olyan lágyszívű ember volt, hogy semmiképpen sem élhetett volna így, ha nem talál támaszt vallásában. Így azonban emelt fővel, mozdulatlanul állt a helyén, hajlongott és keresztet vetett, amikor kellett, igyekezett meghatódni, amikor azt énekelték: „Íme khérubok seregei”, s amikor a gyermekek megáldoztatása elkezdődött, előrelépett, és saját kezűleg emelt fel egy fiúcskát az aranyos csészébe.

A foglyok között csak nagyon kevesen voltak, akik világosan látták a csalást, melynek e vallás követői áldozatul esnek, s akik lelkükben kinevették ezt a komédiát. A többség szentül hitte, hogy az aranyozott ikonokban, a gyertyákban, csészékben, miseruhákban, keresztben, „legédesebb Jézusom”, „irgalmazz” és más érthetetlen szavak ismétlésében valami titokzatos erő rejlik, melynek segítségével az ember hatalmas javakat szerezhet ebben, valamint az elkövetkezendő életben. A legtöbben közülük már nem egyszer tettek ugyan kísérletet, hogy az evilágbeli javakat megszerezzék maguknak imádságok, fohászok, gyertyák segítségével, s kísérletük mindannyiszor kudarcba fűlt – imádságuk nem nyert meghallgatást –, mégis, mindegyikük szilárdul hitt benne, hogy a kudarc véletlenül múlt, s ez az egész intézmény, melyet tudós férfiak és metropoliták támogatnak tekintélyükkel, rendkívül fontos intézmény, és elengedhetetlenül szükséges – ha nem is erre, hát legalább is az elkövetkezendő életre.

Ugyanebben hitt Maszlova is. Éppúgy, mint a többieknek, az istentisztelet egész ideje alatt áhítat és unalom vegyült a lelkében. Eleinte a tömeg közepén állt a válaszfal mögött, és nem látott egyebet, mint társnőit; amikor azután az áldozó asszonyok előrenyomultak, s ő is előbbre került

Fedoszjával együtt, meglátta a felügyelőt, mögötte pedig a börtönőrök között megpillantott egy szőke hajú, majdnem fehér szakállú fiatal parasztot: Fedoszja férje volt, aki kimeredő szemmel bámult feleségére. Maszlova az egész litánia alatt őt nézte, minduntalan összesúgott Fedoszjával, s csak akkor hajlongott, s vetett sebtében keresztet, amikor mindenki ezt csinálta.

44

Nyehljudov az első találkozástól azt várta, hogy Katyusa, amint meglátja őt és felismeri bűnbánatát, jó szándékát iránta, nyomban megörül, meghatódik, és ismét a régi Katyusává lesz; azonban iszonyodva kellett meglátnia, hogy Katyusa nincs sehol, hanem csak Maszlova van. Ez megdöbbenette és elrémítette.

Elsősorban az döbbenette meg, hogy Maszlova cseppet sem szégyellte helyzetét – tudniillik nem azt, hogy fogoly (ezt szégyellte), hanem azt, hogy prostituált. Nem szégyellte, sőt elégedett, majdnem büszke volt rá. Pedig ez nem is lehetett másként. Ahhoz, hogy eredményesen tevékenykedhessen, mindenkinek feltétlen szüksége van rá, hogy tevékenységét fontosnak és helyesnek tarthassa. Ezért, bármi legyen is az ember helyzete, olyan világnézetet alakít ki magában az emberi életről általában, amelynek fényében a maga tevékenységét fontosnak és helyesnek láthatja.

Általában úgy képzelik, hogy tolvaj, gyilkos, kém, prostituált tudatában van annak, hogy foglalkozása bűnös, és szégyenkezik miatta.

Pedig ez épp ellenkezőleg van. Az olyan ember, akit a sors és a maga bűne-botlása bizonyos – akármilyen ferde és aljas – helyzetbe hoz, olyan világnézetet alakít ki magában, amelynek segítségével helyzetét jónak és tiszteletreméltónak láthatja. E világnézet megszilárdítására mindenki ösztönösen tartja magát ahhoz a körhöz, amelyben érvényesnek ismerik el az ő nézeteit a világról, az életről, s benne elfoglalt helyéről. Csodálkozni szoktunk rajta, ha a tolvaj kérkedik ügyességével, a prostituált romlottságával, a gyilkos kegyetlenségével. De csupán azért csodálkozunk rajta, mert ezeknek az embereknek a köre, atmoszférája korlátozott, és – főként – mert mi kívül állunk rajta; de vajon nem ugyanazzal a jelenséggel állunk-e szemben a gazdagoknál, akik kérkednek gazdagságukkal, azaz rablási készségükkel, vagy a hadvezéreknél, akik kérkednek győzelmeikkel, azaz gyilkosságaikkal – vagy az uralkodóknál, akik kérkednek hatalmukkal, azaz erőszakosságukkal? Ha nem vesszük észre, hogy ezekben az emberekben önhelyzetük igazolására mennyire eltorzultak az életről, a jóról meg a rosszról alkotott fogalmaik, akkor csak azért nem vesszük észre, mert az effajta torzult nézetekkel rendelkező emberek köre tágabb, és mi magunk is közéjük tartozunk.

Maszlova is kialakított magában ilyen nézetet az életről, és a maga helyéről az életben. Prostituált volt, kényszermunkára ítélve – és ennek ellenére ki tudott alakítani magában olyan világnézetet, amelynek segítségével meg lehetett elégedve önmagával, sőt még büszkélkedhetett is az emberek előtt helyzetével.

Világnézetének alaptétele abban állott, hogy minden férfi, kivétel nélkül – öreg és fiatal, gimnazista és táborno, művelt és műveletlen –, a legfőbb jónak a kívánatos nővel való nemi érintkezést tekinti, s ezért minden férfi – ha teszi is magát, hogy mással van elfoglalva – lényegileg mindig csak erre az egyre vágyik. Ő pedig, Maszlova, mint kívánatos nő, tetszése szerint kielégíti vagy nem elégíti ki a férfiaknak ezt a vágyát, s ezért ő fontos és hasznos élőlény.

Egész előbbi és mostani élete megerősítette e világnézetének helyességét.

Tíz éve mindenütt, ahol megfordult, kezdve Nyehljudovon és az öreg rendőrkapitányon, és végezve a fegyőrökön, mindenütt csak azt látta, hogy kell a férfiaknak; nem látta, nem vette észre azokat a férfiakat, akiknek nem kellett. Így hát az egész világot úgy látta, mint tombolóan kéjsóvár férfiak gyülekezetét, akik mindenfelől lesnek reá, és minden lehető módon, csalással, erőszakkal, pénzzel, furfanggal birtoklására törnek.

Így fogta fel Maszlova az életet, s ilyen világnézet mellett ő éppenséggel nem volt utolsó ember – sőt, nagyon is fontos valaki volt. Maszlova mindennél többre tartotta ezt a világnézetét, és ez természetes is volt, hiszen, ha megmásítja világnézetét, elveszíti vele önnön fontosságát, amelyet ez a világnézet juttat neki az emberek társadalmában. S nehogy elveszítse fontosságának tudatát, ösztönösen tartotta magát ahhoz a körhöz, amely éppen úgy szemlélte az életet, mint ő. Amint ösztönösen megérezte, hogy Nyehljudov ki akarja emelni ebből a körből egy másik világba, ellene szegült, mert előre látta, hogy abban a világban, amelybe Nyehljudov akarja vinni, szükségképpen elveszíti majd szerepét és fontosságát, amely biztonságot és önbecsülést adott neki. Ezért hessegette el magától ifjúsága és Nyehljudovval való kapcsolata emlékeit is. Ezek az emlékek sehogyan sem illeszkedtek bele jelenlegi világnézetébe, ezért kitörölte őket emlékezetéből, azaz pontosabban: valahol mélyen érintetlenül őrizte őket, de úgy elzárta, betapasztotta, mint ahogyan a méhek átjárhatatlanul betapasztják olyan férgek fészkeit, amelyek rájuk nézve kártékonyak, s munkájukat tönkreteszhetik. Ezért volt az, hogy a mostani Nyehljudov már nem az az ember volt számára, akit valaha tiszta szerelemmel szeretett, hanem csupán gazdag úr, akit ki lehet, és ki kell használni, s akivel ugyanolyan kapcsolat jöhet létre, mint bármely más férfival.

„Mégsem tudtam kimondani a legfontosabbat – gondolta Nyehljudov, miközben a látogatók tömegével együtt a kijárat felé igyekezett. – Nem mondtam meg neki, hogy feleségül akarom venni. Nem mondtam meg, de megteszem.”

Az ajtóban álló őrkök megint kétszer egymás után megszámlálták a kimenő látogatókat, nehogy eggyel több menjen ki, vagy egy is benn maradjon a fogházban. Megint rácsaptak Nyehljudov hátára, de ezúttal nem sértődött meg rajta – észre se vette.

II. 40

A harmadik osztályú vasúti kocsiban, amely tele volt néppel, s reggel óta a perzselő napfényben hevült, olyan tikasztó volt a hőség, hogy Nyehljudov be sem ment, hanem állva maradt a peronon. De ott sem igen volt levegő, csak akkor lélegzett fel, amikor a vonat kiért a házak közül, és átjárta a léghuzat. „Igen, meggyilkolták őket” – ismételte gondolatban a nénjének mondott szavakat. És képzeletében a nap számos benyomása közül különös élénkséggel támadt fel a második halott fegyenc szép arca, mosolygó ajka, szigorú homloka, formás kis füle kopaszra borotvált, kékes színbe játszó koponyája alatt. „És a legszörnyűbb az, hogy meggyilkolták, és senki sem tudja, tulajdonképpen ki a gyilkosa. Pedig meggyilkolták. Őt is, csakúgy, mint a többi rabot, Maszlennyikov utasítására vitték. Maszlennyikov valószínűleg a szokott módon kiadta rendelkezését, alakanyarította hóbortos aláírását a címkés papirosra, és nyilván a legkevésbé sem érzi magát bűnösnek. Még kevésbé érzi magát bűnösnek a fogházorvos, aki megvizsgálta a rabokat. Ő pontosan teljesítette kötelességét, különválasztotta a gyengéket, és semmiképp sem

láthatta előre sem a szörnyű hőséget, sem pedig azt, hogy a csapatot olyan későn indítják, és úgy összezsúfolják az embereket. A fogház felügyelője?... De hiszen a felügyelő csupán a rendelkezést hajtotta végre, azt a rendelkezést, hogy ezen meg ezen a napon ennyi meg ennyi foglyot indítson útnak, fegyencet és száműzöttet, férfit és nőt. Nem tekinthető bűnösnek az őrparancsnok sem; az ő kötelessége csak az volt, hogy névjegyzék szerint átvegyen ennyi meg ennyi foglyot, s leszállítson ugyanannyit. Úgy vezette a csapatot, ahogyan ez általában szokás és semmiképp sem láthatta előre, hogy olyan erős férfiak, mint az a kettő, akit Nyehljudov látott, nem bírják ki az utat, és holtan rognak össze. Nem, senki sem bűnös, pedig ezeket az embereket mégis meggyilkolták; és éppen azok gyilkolták meg, akik ártatlanoknak tekintik magukat meggyilkolásukban.”

„Mindez onnan ered – gondolkodott tovább Nyehljudov –, hogy ezek a kormányzók, felügyelők, rendőrkapitányok, rendőrbiztosok, s más efféle hivatalos egyének azt hiszik, vannak a világon olyan helyzetek, amikor nem kötelező az emberséges bánásmód embertársainkkal. Mindezek: Maszlennyikov, a felügyelő, az őrparancsnok és társaik – mindezek, ha nem kormányzók, felügyelők, katonatisztek volnának, százszor is meggondolnák, lehet-e embereket ilyen rekkenő hőségben, ekkora tömegben útnak indítani; százszor is megállnának útközben, és ha azt látnák, hogy valamelyik gyengül, fulladozik, kivezetnék a tömegből, árnyékba ültetnék, vizet adnának neki, engednék pihenni, és ha mégis baj történnék, részvétet tanúsítanának. Hogy mindezt nem tették, sőt még másokat is megakadályoztak benne, hogy tegyék, ennek csupán az az oka, hogy nem embereket láttak maguk előtt, és embertársaik iránti kötelességet, hanem a *szolgálatot*, és a szolgálat követelményeit; és ezeket a követelményeket előbbre helyezték, mint az emberi kapcsolatokból eredő követelményeket. Ez az oka mindennek – állapította meg Nyehljudov. – Abban a pillanatban, amikor ki lehet jelenteni, hogy a világon bármi előbbrevaló az emberiség érzésénél, akárcsak egy órára, akárcsak egyetlen, kivételes esetben – akkor már nincs az a bűn, amelyet ne követhetnénk el embertársaink ellen úgy, hogy még csak bűnösnek sem érezzük magunkat.”

Gondolataiba elmerülve észre sem vette, hogy az idő megváltozott: a nap egy alacsonyan szálló, cafatos felhő mögé bújt, s nyugat felől a láthatárt világosszürke, sűrű felleg vonta be. Valahol messze, a földekre, erdőkre már szapora eső permetezett ferde cseppekben: a felleg felől nedves, esőszagú levegő áramlott. A felleget néha-néha villámok hasították, és a vonat dübörgésébe egyre gyakrabban vegyült az égzengés robaja. A felleg egyre közeledett, a szélkergette ferde esőcseppek már a vasúti kocsi nyitott peronját és Nyehljudov felöltőjét pettyezték. Átment a másik oldalra, mélyen beszívta a régóta esőre áhító föld nedves frissességét, gabonaillatát, elnézte a mellette elsuhanó gyümölcsösöket, erdőket, sárguló rozsföldeket, a még zöldellő zabvetést és a sötétzöld, virágzó burgonyaföldek fekete barázdáit. Minden kifényesedett, mintha belakkozták volna: a zöld zöldebb lett, a sárga sárgább, a fekete feketébb.

– Még, még! – fohászkozott Nyehljudov; együtt örült az áldott eső alatt megéledő földekkel, gyümölcsös- meg veteményeskertekkel.

Nem sokáig tartott a zápor. A felleg részben kiontotta tartalmát, részben elvonult, a nedves földre már az utolsó sűrű, apró, merőleges cseppek hullottak. A nap megint kibújt, minden felragyogott, és keleten nem magas, de élénk színű - különösen ibolyaszínében világító - szivárvány ívelt a láthatár fölé, csupán egyik végén szakadt meg kissé.

„Mire is gondoltam? – tűnődött Nyehljudov, amikor mindezek a természeti színjátékok befejeződtek, és a vonat lejtős falú, mély bevágásban folytatta útját. – Igen, arra gondoltam, hogy mindezek az emberek, a felügyelő, a kísérő katonák meg a többi hivatalos közeg – mindezek legnagyobbbrészt szelíd, jószívű emberek, és csak a szolgálat rontja meg őket.”

Visszaemlékezett Maszlennyikov közönyére, amikor Nyehljudov a fogházbeli bánásmódról beszélt neki, a felügyelő szigorúságára, az őrparancsnok kegyetlenségére, amikor nem engedte fel a szekerekre az oda kérezkedőket, és ügyet sem vetett rá, hogy a vonaton egy szülő nő vajúdik. Ezek az emberek, úgy látszik, sebezhetetlenek voltak, az emberi együttérzés szikrája sem hatolt be lelkükbe – és csak a szolgálat tette őket ilyenné. Hivatalos minőségükben úgy nem járta át őket az irgalom és az emberszeretet érzése, „mint ezt a kövezett földet az eső” – gondolta Nyehljudov, miközben a bevágás különböző színű kövekkel kirakott oldalát nézte, amelyen nem szivárgott be az esővíz, hanem apró csermelyekben szaladt végig rajta. „Meglehet, hogy a bevágás falát ki kell kövezni, de azért szomorú látvány ez a termékenységtől megfosztott föld, amelyen gabona, fű, fa, bokor nőhetne, éppen úgy, mint ahogyan a bevágás tetején látszik. Ugyanígy van az emberekkel is – gondolta Nyehljudov. – Meglehet, hogy szükség van mindezekre a kormányzókra, felügyelőkre, rendőrökre, de szörnyű érzés látni ezeket az embereket, akikből kihalt a legfőbb emberi sajátság, a szeretet és a szánakozás embertársaik iránt.”

„A hiba ott van – elmélkedett tovább Nyehljudov –, hogy ezek az emberek törvénynek ismerik el azt, ami nem törvény; és nem ismerik el törvénynek azt, ami örök, változatlan és megszeghetetlen törvény, amit maga az Isten írt az emberek szívébe. Ezért érzem magam olyan rosszul ezekkel az emberekkel – gondolta. – Félek tőlük. És az ilyen ember csakugyan félelmetes; félelmetesebb a rablógyilkosnál is. A rablógyilkos néha mégiscsak megszanja áldozatát, de az ilyen ember nem ismeri a szánalmat; éppen úgy biztosítva van a szánalom ellen, mint ezek a kövek itt a növényzet ellen. És ezért félelmetesek. Azt mondják, hogy a Pugacsovok, a Razinok félelmetesek? De az ilyen emberek százszorta félelmetesebbek!” Majd így folytatta elmélkedését: „Ha azt a lélektani feladványt kellene megoldani: mit kell tennünk ahhoz, hogy mai emberek, keresztény, humánus, egyszóval jószívű emberek a legszörnyűbb gaztetteket kövessék el anélkül, hogy a legcsekélyebb büntudatot érezzék emiatt, akkor erre csak egyetlenegy megoldást tudnék: pontosan az kell hozzá, ami van, vagyis az kell hozzá, hogy ezekből a jószívű emberekből kormányzókat, felügyelőket, katonatiszteket, rendőröket csináljunk – ez pedig kettőt jelent: egyrészt, hogy ezek az emberek meg legyenek győződve róla, hogy van egy állami szolgálatnak nevezett rendszer, amelyen belül úgy lehet bánni az emberekkel, mint a tárgyakkal, mindennemű emberi, felebaráti érzés nélkül; másrészt, hogy ez az állami szolgálat úgy fűzze össze őket, hogy az embertársaik ellen elkövetett gaztettekért a felelősség ne terhelje egyiküket se külön-külön. Másképp, mint e feltételek között nincs rá mód, hogy a mi korunkban olyan borzalmak történhessenek, mint amilyeneknek ma is tanúja voltam. Minden azon múlik, hogy az emberek azt hiszik: van az életben olyan helyzet, amikor szeretet nélkül bánhatunk embertársunkkal; márpedig ilyen helyzet nincsen. Tárgyakkal bánhatunk szeretetlenül: vágthatunk fát, vethetünk téglát, kovácsolhatunk vasat szeretet nélkül, de emberrel éppen úgy nem bánhatunk szeretet nélkül, mint ahogyan méhekkal nem bánhatunk óvatlanul. Ez már a méhek sajátsága. Ha óvatlanul bánunk velük, magunk is kárt szenvedünk. Ugyanígy van az emberekkel. Nem is lehet másképp, mert a felebaráti szeretet az emberi élet alaptörvénye. Igaz, az ember nem kényszerítheti magát a szeretetre, úgy mint ahogyan a munkára kényszerítheti magát, de ebből még nem következik, hogy szeretetlenül bánhatunk embertársainkkal – különösen, ha valamit követelünk tőlük. Ha

nem érzel magadban szeretetet embertársaid iránt – fordult Nyehljudov gondolatban önmagához –, akkor ülj csendesen, foglalkozzál a magad dolgával, amivel akarsz, csak az emberekkel ne. Mint ahogyan az evés is csak akkor jár haszonnal, s akkor nem árt, amikor gyomrod kívánja az ételt, éppen úgy az emberekkel való bánás is csak akkor jár haszonnal, s nem kárral, ha szereted őket. Ha egyszer is megengeded magadnak, hogy szeretetlenül bánj embertársaddal, mint ahogyan tegnap sógoroddal viselkedtél, akkor már nincs határa a kegyetlenségnek és a vadállatiságnak az emberek között, amint ezt ma is tapasztaltam; és nincs határa az egyéni szenvedésnek, amint ezt egész életemben tapasztaltam. Igen, igen, ez így van – gondolta Nyehljudov. – Jaj, de jó!” – hajtogatta magában; öröme kettős volt; egyrészt a tikkasztó hőség után beállott lehűlésnek szólt, másrészt pedig annak a tudatnak, hogy a megismerés magasabb fokára jutott el egy kérdésben, amely már régóta foglalkoztatta.

La Fontaine: A városi és a mezei patkány

A városi Patkány
egyszer meghívta a mezeit,
s jó, polgári ételekkel
úri tálakat terít.

Finom perzsaszőnyegen volt
minden mit nagy konyha ád;
bő, vidám bendőtömés folyt,
jól evett a két barát.

A lakoma nem ért véget,
még kínálást hallani,
mikor a szép ünnepséget
megzavarta valami.

Zaj hallatszik innen-onnan
gyanus léptek neszei,
a városi Patkány surran
s követi a mezei.

Újra csend lett, visszatérnek
mindketten a résen át;
s szól a gazda a vendégnek:
„Itt a hús, folytassa hát!”

„Elég volt – felelt a másik –
holnap én hívom meg önt.
Úri koszt nem lesz rogyásig,
de nagyúri lesz a csönd;

semmi sem rémít a réten,
úgy eszünk. Nem élvezet,
hogyha jódolgunk felett
rettegés lapul sötéten!”

Radnóti Miklós fordítása

La Fontaine: A két bika meg a béka

Vadul küzd két bika: a tét: kié legyen
a szép üsző s ország hatalma.
Egy béka rí a gyepebe lenn.
„Mi baj” – brekeg, hogy ríni hallja
egy kis gyanútlan békafi.
„Nem látja hát – szól ez ijedten –,
a végén nem maradhatnak ketten,
az egyik futni fog, száműzetik s aki
győzött, nem engedi a dús vidékre többé!
Miféle táj lehet az így elüldözötté?
A nádas és mocsár! bár itt még fű se hajt –
s közben minket tipor a vízfénékre majd,
mi pusztulunk, veszünk apástul és fiastul
e harcban, mely a szép Üsző asszony miatt dúl!”
Bölcs volt a szó, a félelem,
a vert bika vértől csorogva
megbú e békás, vad helyen
s óránként húszat zúz halottra.
Így van! s bár mindig más a kor,
bolond nagyok miatt kis ártatlan lakol.

Radnóti Miklós fordítása

La Fontaine: A farkas meg a gólya

A farkasok nagyon zabálnak.
Egy farkas idején a bálnak
mindent úgy össze-vissza falt,
hogy – mondják – majdnem belehalt:
torkán akadt egy csont, szorult a gége,
még azt se ordíthatta, vége.
Ekkor jön az oltalmazója,
egy jelre, odament a gólya
s műtétet végzett rajt, hogy életét megója.
Kivette a csontot s a jó szolgálatért
már kérte is a bért.
A farkas így szólt erre: „Tessék!
Még kérni valód is akad!
Hát, gólya néne, nem fizetség,
hogy visszahúztad torkomból nyakad!
Menj, háládatlan, rút alak:
Aztán többé ne lássalak.”

Kosztolányi Dezső fordítása

La Fontaine: A levágott farkú róka

Egy Róka, vén ügyes s bakó,
nyúl és tyúkpusztító, nagy csontropogtató,
bűzlőbb, mint száz nagy rókafalka,
egy szép napon csapdába hullt.
Nagy kínosan kibújt, de bennszorult

s zálogban ottmaradt a csapda közt a farka;
 mondom, szégyenkezőn s farkatlanul szaladt,
 s hogy másnak sem legyen (ravasz, amit kitervel),
 egyszer, mikor gyűlést tart épp a rókahad:
 „Mit kezdjünk – így kiált – e céltalan teherrel?
 Ösvényen sárt söpör, út mocska rátapad!
 Minek nekünk e fark? le kéne vágni tőből!

Mondjuk ki mind, hogy farkat vágatunk!” –
 „Nem rossz tanács, de hát – szól egy a rókakörből –
 forduljon meg kicsit s meghallja válaszunk.”
 És erre olyan röhej fakadt, hogy szinte csattant,
 szegény megkurtított hiába szónokolt.
 Öncsonkításra már hajlandó egy se volt,
 s a régi fark maradt divatban.

Radnóti Miklós fordítása

A bőr, amelyben lakom

A bőr, amelyben Pedro Almodóvar filmjének hősnője lakik, csodálatos. Talán Boticelli istennőinek a szépségéhez mérhető az a nő, aki a filmvászonról ránk tekint. Hamvas arcát, a természet e szabályos műremekét premier plánban látjuk. És amikor kissé szomorkás, ábrándos tekintete valósággal beleég a néző lelkébe, akkor kezdődik el a történet. A gyönyörű hölgyé, Veráé (Elena Antaya) és a jóvágású orvosé, Roberté (Antonio Banderas), aki őt titokzatos körülmények között a házában őrzi. A látszólagos idillt az orvos féltestvérenek az érkezése zavarja meg, aki erőszakosodni kezd a lánnyal, ám az időben betoppanó főhős lelövi.

Ekkor visszatekintünk a múltbéli eseményekre. A házvezetőnő a féltestvérek anyja, Robert, a plasztikai sebész – a tökéletes bőr kutatója – azonban a néhai gazdától származik, és úri nevelésben részesült, míg a másik fiút, Zecát – akinek az apja egy cseléd volt – elkergették a háztól és elzüllött. Ám bosszúból elcsábította az orvos feleségét, akivel autóbalesetet szenvedtek. Zeca elmenekült a kigyulladó autóból, az asszony azonban a felismerhetetlenségig összeégett. Robert mindent megtett a feleségéért, és a csodával határos módon visszahozta őt az életbe. Amikor azonban a hosszú ideig lábadozó asszony megpillantotta saját múmiaszerű arcának tükörképét az ablaküvegben, kivetette magát az ablakon. Tizenkét éves Norma lányuk szemtanúja volt az öngyilkosságnak és súlyos depresszióba esett. Még hat év múlva is gyógyszerekkel nyugtatták, amikor is egy esküvői partin megismerkedett Vicentével, egy designer drogokat szedő, kallódó fiatalemberrel. A két fiatal között kölcsönös szimpátia ébredt, ám amikor Vicente szexuálisan is közeledni kezdett Normához, a lány hisztérikus rohamot kapott. Vicente végül nem

bántotta a lányt, sőt, be is takargatta, de mindenesetre elmenekült a helyszínről. Robert, aki a lánya keresésére indult a kertbe, észrevette a menekülő Vicentét. Másnap azután anyja divatáru üzlete előtt várta a fiatalembert, akit üldözőbe vett, amikor az motorral elindult hazulról. Robert letaszította a motorjáról Vicentét – halálos baleset látszatát keltve –, majd elkábította és elrabolta a fiút, akit leláncolva bezárt egy pincébe. Amikor azután Norma lánya az átélt trauma következtében meghalt, Robert munkához látott és nővé operálta Vicentét. Majd lassanként előállította rajta a tökéletes bőrt – amely bársonyos és ellenáll a rovarcsípéseknek –, és mindeközben a meghalt felesége mását teremtette újra benne. Vicente, vagyis most már Vera évekig ellenállt, szökni próbált, megvagdosta a bőrét, egyszer még a torkát is elmetszette.

Az eszményi nő, Vera tehát transzszexuális. A fim jelenidejében bátortalanul kérlelni kezdte Robertet, éljenek úgy, mint más férfi és nő. Az orvos nem adott határozott választ, ám mindegyre nővé csodálattal méregette Verát a szobájában lévő kivetítőn keresztül. A kölcsönös gátlásokat végül a Zeca megjelenése keltette trauma oldotta fel Verában és Robertben. A történet a happy end felé közelített. Robert szabad kijárást engedett a lánynak, aki a házvezetőnővel – azaz Robert anyjával – el is ment bevásárolni. Míg odavolt, Robertet megpróbálta megszarolni egy orvos kollégája, aki ismerte Vera titkát. Ám a lány betoppanva azzal fordult a zsarolóhoz, hogy ő mindig is nő volt, azzal megcsókolta Robertet. Akit nem sokkal később szeretkezés közben megölt, majd a zajra előkerülő házvezetőnőt szintén lelőtte. Végül Vera hazament a saját anyjához. Az előző napi bevásárlásra csak azért volt szükség, hogy megvegye azt a ruhadarabot, amellyel immár nőként teljesen más külsővel is bebizonyíthatja a személyazonosságát.

Almodóvarnál a film története mindig nagyon fontos és egyenrangú a képi világgal. Az ember mindegyre azt a gyönyörű arcot látja, határozott katarzisz élményt érez, de nem tudja rögtön megfogalmazni, hogy az miben is áll. Csak lassan tisztulnak le kavargó gondolatai. Ráadásul a filmben benne rejlik egy horrorisztikus és végtelenül perverz melodráma lehetősége, amelyet csak a film végén eldőrdülő pisztolylövések oszlatnak el.

Teljesen egyértelmű a Pügmáilon-mítoszra való utalás. Csakhogy abba nem illik bele a bosszú és a kísérlet motívuma. A spanyol rendezőnél a történet nagyon fontos, de az, ami a történetben még benne rejlik, talán még fontosabb. Nem lehet tudni, hogy Robert csupán a kísérleteihez kellőképpen erkölcsstelen alanyra talált Vicente személyében, vagy rögtön bosszút is akart állni rajta a lányáért, esetleg tudat alatt a feleségéért, aki a lányában élt tovább. A lánya halála után rögtön megfosztotta a férfiasságától Vicentét, ez nyilvánvaló bosszú. Az igazi bosszúhoz azonban meg kellett volna ölnie a fiút, vagy az első műtét utáni állapotában – női nemi szervvel de férfi külsővel – visszalöknie az életbe. Ám Robert a legnagyobb orvosi műgonddal alakította Vicentét – majd Verát – azzá a nővé – illetve küllemre még tökéletesebbé –, aki a felesége volt. Ez nem pusztán a tökéletes bőr kutatása. De vajon mikor ötlött föl benne ez a gondolat? És mikor kezdett beleszeretni Verába? Akkor, amikor még csak ő látta, mi lesz belőle, vagy amikor már elnyerte lenyűgöző formáját? Bele szeretethetett-e igazán, amikor pontosan tudta, hogy Vera nem az, akinek látszik? Vagy ez is csak szimbólum? A diktátorok, miután a legkegyetlenebb módon a saját akaratauk szerint átalakították az embereket, hajlamosak elhíttetni magukkal, hogy szeretik is őket.

Vicente megint csak egy mitikus toposz. Az, aki a metamorfózison keresztül megy. Azon a metamorfózison, amely a világirodalomban Ovidius hősnőjétől Kaffka Gregor Samsájáig tart. Vajon melyikük sorsát élte meg jobban Vicente-Vera? Az emberi létezés egyet jelent a tökéletes

szépség keresésével. De a tökéletes szépség birtoklása jelentheti-e a tökéletes boldogságot is, az ember másik hőn áhított álmát? És átváltozott-e valóban Vicente? Annyiban igen, hogy rájött, erőszakkal nem érheti el a célját. Kreátorával elhitette tehát, hogy most más valóban szeretheti. És ekkor megölhette.

Azonos vagy-e önmagaddal? – kérdezi Almodóvar a film nézőjétől. És nem azért, mert olyan világban élünk, amelyben már nem csak vallást vagy pártot, de nemet is lehet cserélni, vagy mert a látszólagos függetlenséggel azonos ütemben nő a kiszolgáltatottság láthatatlan hálózata. Hanem mert mindig is a lelkünk ritmusával, a saját belső késztetéseinkkel kellett egyensúlyba kerülnünk. És a filmben egyetlen szereplő őrzi meg az önazonosságát – Vicente. (A bőr, amelyben lakom, spanyol film, rendezte Pedro Almodóvar, 2011)

Krúdy Gyula: A Hartwig

Ez a történet abból az időből való, amikor még a Halál is másforma ruhában járt, s néha visszaengedte azokat térni a földre, akiket pedig már magával vitt a szekeren. Bizonyos, hogy néhány száz esztendő előtt, a felleges középkor századaiban vagy az emberek voltak mások, mint manapság, vagy a természet rendjében voltak olyan változások, amelyeneket már nem látunk. Az a rengeteg középkori legenda, amely reánk maradt: visszajáró halottakról, kísértő királyokról és szent életű papokról, vajon mind eszelős költőknek hagymázos látománya-e? Régi várak, régi házak, ódon városok naplemente után a valóságos életből mintha egyenesen a költők fantáziájának a birodalmába léptek volna. Az esőcsatornák és széles ereszek alatt úgy jártak-keltek a kísértetek, mint odahaza. Az éjjeliőrök megsüvegezték a tekintélyesebbeket közülük; a kései órában hazafelé bandukoló középkori polgár csöppet sem csodálkozott azon, ha útjában megholt királlyal vagy fejetlen baráttal találkozott. Hová lettek a középkor megszámlálhatatlan kísérletei? Aludni mentek volna valamennyien? Elkésett asszonyok arcára már sohasem leheli többé hideg csókját a ködből, árnyból szőtt zsoldos katona, akit csaknem valamennyi középkori városban agyoncsaptak a harmincéves háborúban? És a várúr lengő szakállát nem ezüstözi meg többé a holdsugár, amely régi toronytetők között folyamként hömpölyög alá a csendességben? Elmentek volna ők mind? A sírboltok lakói, a temetők nyughatatlanjai, akiknek saruján már ugyan nem csörgött a sarkantyú, de fénylett? Ki zörgeti a láncokat a mély pincékben? És ki fújja el a mécses lángját széltelen éjszaka? Az ablak nem zörög, ajtó zára nem nyikordul, a régi tornyok alatt, az ódon, kikoptatott kövezeten a holdsugár csupán egyedül bogarászik, senki, semmi nem suhan tova a vaskosaras ablakok alatt, hogy elvigye az alvók álmait.

...De abban az időben a kísértetek még olyan szabadon, nyugodtan sétálgattak a régi városnak piacán, a régi házak folyosóján, mintha nem is mentek volna el innen mindörökre, és csupán nappalra vonulnak el a városka polgárai sorából.

A legnevezetesebb kísértet ebben az időben Késmárkon egy Hartwig nevű szepességi polgár

volt, akire már a legöregebb emberek is úgy emlékeztek, mint a legrégebb késmárki kísértetre. Nemigen volt a városban ember, aki egyszer-kétszer ne látta volna már „a Hartwig”-ot – ahogyan közönségesen nevezték. Ismerték vörös, kurucos szabású mentéjét, sárga, sarkantyús csizmáját és tollas kucsmáját, amely alatt kontyba volt kötve a haja, mint a Thököly hajdúé. Tudták szokásait: a zimankós időt szerette, midőn a Kárpátokról süvöltő szél még az öles falú késmárki házakon is behatolt, és a szélkakasok megriadva forgolódtak a tornyokon és háztetőkön. Ilyenkor jött elő valahonnan „a Hartwig”, és végigjárta a várost, besétált a Thököly-várba, bekukucskált a rosszul elfüggönyözött ablakokon, és a nyitva felejtett ajtókat nagy erővel megcsapkodta. Mindazonáltal nem félt senki Késmárkon a Hartwigtól, még tán a gyerekek sem. A Hartwig ugyanis nem volt rosszindulatú kísértet, senkit sem bántott, álmokat, álmodásokat, szendergéseket durván meg nem zavart, csak bolyongott, mint afféle szegény kísértet, akit a fejedelem a Thököly-várban felejtett, midőn elbujdosott az országból. Hartwig éppen a vártán volt – és ott maradt az őrszem még akkor is, midőn a fejedelemnek már régen híre-hamva sem volt a Kárpát alatt. Ott állt a vitéz a vár fokán, és lándzsájára támaszkodva a Poprád mellett kanyargó országútra függesztette a szemét. Mintha onnan, arról várná a megváltást. Hosszú esztendő múltán el – mondja a legenda –, és Hartwigot nem váltotta föl senki. De ő a helyén maradt, süveg a fejében, dárda a kezében, a lába alatt az üres, fehér országút... Míg egy napon híre jött a messze tengerek mellől a fejedelem halálának. A városból akkor fölkerekedett néhány ember, hogy tudósítsák Hartwigot a fejedelem haláláról.

A vitéz ott állt mozdulatlanul most is a helyén, mint már annyi esztendő óta.

– Hartwig – mondták neki. – Vége a szolgálatnak, meghalt a nagyságos fejedelem.

Hartwig nem felelt. A szempillája sem rezdült meg.

Ekkor közeledtek hozzá, és hangosabban mondták:

– Hagyd itt őrhelyed, nincs már semmi szükség reád.

Hartwig erre sem mozdult.

Végre valaki megérintette a vállát az őrálló vitéznek, és Hartwig az érintésre hirtelen összeomlott. Egy marék por maradt azon a helyen, ahol annyi esztendeig állott. Az emberek csodálkozva néztek össze, és ettől az időtől kezdve lett a Hartwigból kísértet.

Talán száz esztendő is elmúlt azóta, a Hartwig szorgalmasan kísértett Késmárkon. Soha nem volt vele semmi baj, lelkiösmeretesen teljesítette hivatását, mintha legalábbis fizetést húzott volna ezért a nemes várostól. Talán már a város vagyoni leltárába is fölvetették a kísértetet, hogy a lelépő polgármester mindenről elszámolhasson az utódjának, az esztendő egy napján pedig a papnak kötelessége volt könyörgést mondani a Hartwig lelki üdvösségéért, bár senki se kívánta, hogy Hartwig eltakarodjon a városból. Csak imádkoztak érte, mint azokért a halottakért, akiket szeretnek.

Egy esztendőben – a hosszú tél után lassan, lucskosan tavaszodott – ijesztő járvány tizedelte a város lakosságát. Minden házban sírtak, minden családban gyászoltak: nem sírtak annyit Késmárkon a kuruc hadjárat óta. A temető kapuja éjjel-nappal nyitva volt, gazdátlanul maradt ebek, árván maradt gyermekek kószáltak a sírok között, és a harangozónak majd letörött a keze a vég nélkül való harangozásba. Az asszonyok levetették színes ruháikat, hogy soha többé föl ne vegyék - a férfiak fekete posztóból varratták mentéjüket. És hogy a gyász emléke örökkön

megmaradjon, a város tanácsa kemény parancsolatot hirdetett ki, hogy Késmárk városában két álló esztendeig teremtett léleknek nem szabad más ruhát ölteni, mint feketét.

– Hát a Hartwig? – szól közbe egy kíváncsi szenátor.

– Őrá is vonatkozik a parancsolat – felelt a főbíró.

Poprádi szenátor – az előbbi kérdező – csúfolódva rázta meg a fejét:

– Annak ugyan hiába rendelkezünk.

A főbíró hevesen ütött az asztalra:

– Késmárk város tanácsa mindenkinek parancsol a város területén. Mért ne parancsolna tehát a város kísértetének?

– No, ezt már magam is szeretném látni – gúnyolódott Poprádi uram.

A Hartwig pedig mintha csak arra várt volna, hogy vele foglalkozzanak a tanácsurak. Még estére zimankóssá változott a tavaszi idő, jeges eső verdeste az ódon háztetőket, és a kéményekkel birokra kelt a jéghideg kárpáti szélvihar. Az emberek ijedten menekültek az öles falú házakba, a temető kapuját elfelejtették bezárni, és a Hartwig piros mentéjében, sárga csizmájában csakugyan kísértált onnan éjfél felé. Lassan jött, mint rendesen, egy csöppet sem sietett, és így könnyedén elérhették a vigyázására fölállított városi darabontok.

– Megállj, Hartwig! – kiáltott reá a főbíró a Thököly-vár szegletén. – Piros a mentéd, sárga a csizmád...

A kísértet hátra sem fordította a fejét.

– Előre, darabontok – parancsolta a főbíró.

A város legényei előrszegezett dárdáikkal megrohanták a vár alatt bandukoló kísértetet.

A dárdák befűrödtek az üres levegőbe, a Hartwig pedig meggyorsította nesztelen lépéseit, és kísérteties gyorsasággal tűnt el egy sötét sikátorban. A szél sikoltozva süvített nyomába.

A Hartwig pedig ezért nagyon megharagudott a városra. A csendes, békés kísértetből vad, gyűlölködő ellenség lett, aki éjszakánként olyan zenebonát csinált a városban, mintha egy csapat portyázó labanc száguldozott volna az alvó házak között. Az ablakok csörömpölve zúzódtak be, a jól bezárt kapuk fölnyíltak, és sarkaikból kifordultak, az alvó polgárokat láthatatlan erők ágyukból a földre dobták. Sőt még az asszonyok feje alatt is megforgatta a párnát a haragvó Hartwig, és belenézett álmaikba. A zimankós fekete fellegek félelmetesen tornyosodtak a város felett, és a városi bakterok dehogyis mertek a városház pincéjéből kimozdulni, ha odakünn a szél süvöltött.

A városi tanács végre belátta, hogy a Hartwiggal okosabb lesz megbékülni, és előbbeni parancsolatához egy kis toldalékot függesztett, mely szerint csupán a Hartwigot mentik fel a gyászruha viselete alól.

És ettől a naptól kezdve ismét békesség lett Késmárkon. A Hartwig nyugodtan viselhette piros, kurucos mentéjét, sárga csizmáját. Viszont nem törte be az ablakokat.

Talán még most is megvan, ha meg nem halt.

Gárdonyi Géza: Isten rabjai

– részlet –

I.12

Tán a tizedik napon: vasárnap, mise után, a prior magához intette Jancsit:

– Lemégy Szikárdusz fráterrel anyádhoz.

A tót fráter már ott állt botra támaszkodva, köpönyegesen az udvaron. A prior áldást vetett rájuk. Megindultak.

Szeles májusi nap volt, s bizony hidegecske. A templomból kiözönlő nép felsőruháját oldalt kapkodta a szél, s a budai úton is fehér porfelhőket emelgetett.

Jancsi mégis boldog volt, hogy lemehetett a szigetre. Mióta beöltözött, először engedték meg, hogy kilépjen a falak közül.

A szél nem bántotta őt, hiszen a fején volt a csuklya; az meg, hogy a szél lebegteti a kápáját, tetszett is neki. Egyáltalán tetszett neki a szerzetes ruha a csuklyától a saruig: puha volt és meleg, hiszen tiszta gyapjúból készült.

Szikárdusz szótlánul ballagott a hegyről lefelé. Csak akkor szólalt meg, mikor Jancsi visszapillantott:

– Miért nézted hátra?

– Azért – felelte Jancsi nyílt szívvel –, hogy néznek-e utánam.

– Nem szabad, nem szabad. Jelenteni megfogsz mester fráternek.

Jancsi megszeppent. Elszontyolodva lépegetett tovább Szikárdusz mellett, s még arra is alig pillantott fel, hogy két gyerek sárkányt eregetve száguldott el mellettük, le a hegyen.

Csak arra vidámult meg, mikor azt látta, hogy egy potrohos, részeg nemes tántorog előttük. Veres nadrág van rajta, és fehér posztódolmány. A süvegét már lefújta valahol a szél. A kardjának is csak a hüvelye van meg. Szüntelen botladozik benne; de azért hujángat. Végre el is bukik egy házikó előtt, mintha csak kiválasztotta volna az egyetlen sáros helyet az utcában: esővíz felfogására volt ott egy lepedőnyi széles, ásott gödör. Bizonyára kacsák kedvéért ásták. Térdig süppedt belé.

Jancsi röhögött. Szikárdusz fráter megállt, és hátratekintett. Bizonyára azt nézte: van-e valaki, aki az emberen segítsen? De csak egy nyolcéves forma leánygyermek futott elő az udvarból cseresznye színű szoknyában egy nagy cirokseprűvel. Szikárdusznak a kezét rohanta meg egy

csókkal, s bámulva meresztette a szemét Jancsira.

A részeg jókedvét nem zavarta az esés.

– Kik vagytok? – kiáltotta vígan Szikárdusznak. – Barátok vagytok? Bolondok vagytok! Nem tudjátok, mi a jó!?

– Hogyne – felelte nyugodtan Szikárdusz –, hiszen látjuk: sarban heverni a jó! S odább lépett.

– Látod – mondta Jancsinak –, ez az ember latszik neked, hogy úr, pedig nem úr. Rab. Testnek rabja.

Egy csoport fekete köpenyes ember állt az utcán egy olyan ház előtt, amely beljebb épült, mint a többi. Hegyes, hosszú posztósüveget viseltek, feketét, olyat, mint a fordított tölcser. Többnyire göndör szakállú s hajlott hátú emberek voltak. A köpönyegükön elől-hátul tenyérszerű piros posztószelet virított. Csaknem mindenkinek a kezében volt valami ruhaféle: selyemszoknya, dalisaru, sarkantyús sárgacsizma, kard, süveg, rámás kép, a hátukon is kinek zsák, kinek zacskó, kinek nadrág. S valamennyinek hevesen mozgott a szája s a jobb keze. Lármásan fecsegték, vállukat rángatták, kezüket terjegették.

A csoport közepén egy asztalka állott. Az asztalkánál egy agg zsidó ezüst denárokat olvasott három fiatal elé. A negyedik a fejét a jobb vállára hajlítva írt ónnal sebesen.

– Látod: pénz rabjai.

És szótlánul haladt tovább.

Lenn a hévizi malomnál három bársonydolmányos, bársonysüveges úr lovagolt el. A szél a lovak sörényét halról-jobbra borzolta.

Ragyogott rajtuk a sok aranylánc, süvegükön a boglár, karjukon az ékes kövek. A lovak csótára is csillogott a kövektől.

– Látod – mondta Szikárdusz –, pompa rabjai.

Jancsi utánuk bámult.

– Mindenki rab-e? – kérdezte félénken.

– Mindenki – bólintott Szikárdusz.

– A király is?

– Király is.

– Kinek rabja a király?

– Nemzet rabja.

– Mink is rabok vagyunk-e?

– Mink is.

– Mink kinek a rabjai vagyunk?

– Isten rabjai, fraterkám.

Szótlánul mentek tovább.

A révhez értek. Szikárdusz ottvártukban rámosolygott a fiúra:

– Vajon mit gondolsz tied feje: kinek jobb rabja lenni? Úrnak-e? földbirtoknak-e? pénznek-e? asszonynak-e? vagy jóságos Istennek?

A hidas átvitte őket a szigetre.

Jelentkeztek a kapus apácánál. Koros apáca volt az, hosszúkás arca oly vörös, mintha égő kályhából húzták volna elő.

– Vannak bent – mondotta, a társalgóra pillantva –, de azért csak menjetek be. Épp most küldöttünk az orvos fráterért. Budán van-e?

S a földre nézett.

– Nincs ott – felelte Szikárdusz. – Beteg megvan valaki nalatok?

S ő is a földre nézett.

– Az öreg Erzsébet szóror – felelte panaszosan az apáca, s a szemét el nem vette a földről. – Mióta megjöttünk, ki nem állt a fejből, a hátából a fájás. Azt mondta, hogy kérjük be az orvos frátert, vagy ha nincs honn, gyóntatót kérünk.

Szikárdusz abba a szobába vezette be Jancsit, amelyik a királyterem mellett volt, s amelynek vasrácsos, alacsony ablakán annyira elbámult, mikor a máriakő elrejtésén gondolkodott. A szoba téglával volt pádimentomozva, és a szag is téglaszag volt benne.

Aznap súrolták. A téglák széle még nedves volt.

A vasablaknál egy világi pap állott, egy Krisztus szakállú, komoly kis ember. Új reverenda volt rajta, s fekete köpönyeg a fél vállán. Fekete csizmája csupa por. S beszélt. De nem lehetett látni, hogy kivel beszél, mert az ablak rostélyát belülről fekete vászonkárpit takarta.

– Az öcséd azt izeni – folytatta a pap hangosan –, hogy az ősszel megházasodik.

– Piroskát veszi el? – kérdezte belülről a kárpit mögül egy csodálkozó női hang.

A pap a fejét rázta:

– Keskeny Bernát lányát veszi el, Kingát.

– Azt a koldust! Azt a szájanyaliskát! Azt a...?

Jancsi körülpillantott a szobában. Nem volt ott semmi bútor, csak egy hosszú pad az ablakkal szemben, a fal mellett, s a vasablaknál, a fal mellett, egy tölgyfa-szék. A falon keresztül függött, éppolyan, amilyen a cellákban is.

Szikárdusz leült a padra, Jancsi is melléje telepedett.

És hallgattak.

A pap folytatta a családi ügyek tárgyalását. Közben ásított is. A reverendája és köpönyege aljának porosságán látszott, hogy messze útról érkezett a klastromba. Jancsi hallgatta néhány percig a beszélgetést, de aztán arra gondolt, hogy az anyja meg se láthatja őt a kárpit miatt. Ez a gondolat elkedvetlenítette.

A szögletbe nézett. Valami nagy zöld-arany bogarat látott mozogni ott.

Megismerte, hogy rózsabogár.

– Szikárdusz fráter – szólott halkán –, megfoghatom-e azt a bogarat?

A pap akkor elköszönt az ablaktól. Szikárdusznak is bólintott.

Ők következtek.

– A fiam? – hangzott belülről Julis asszonynak örömtől forrongó szava – hol a fiam?

A kárpit félrerándult, és a rostély mögül előpiroslott Julis asszonynak az arca.

De Jancsi csak elhőkölt tőle: az anyja apáca-ruhában...

– Ó, lelkem, szerelmes fiacskám! – harsogta az asszony örömtől lelkendezve. – Micsoda helyeske kis barát lett belőled! Jaj, meg se csókolhatlak, egyetlenem!

– Ne kiabálj – hangzott egy halk női hang Julis asszony mögött. – Csak susogva szabad...

De Julis asszony soha életében nem susogott. Ha egyszer szóra nyílt a szája, oly hangosan kotkodácsolt, mint a fészkeről fölkelte tyúk.

– Ó, lelkem, fiacskám, mennyit sirattalak! Az éjjel is felőled álmodtam. Azt álmodtam, hogy... Nesze egy kis mákos rétesvég... Vedd el, no, bátran. Nem szabad? Ki mondta, hogy nem szabad? Ki az a regula? Ó, bizony ezt megeheted regula nélkül is! Jaj, hát még egy darabka rétest sem adhatok a fiamnak! Istenem, Istenem! Nem elég, hogy elragadják... nem bornyú ez, hogy elragadják... Hogy vagy, édes lelkem? Kapsz-e eleget enned? Nem kemény-e az ágyad? Nem vertek-e meg? Ne tagadd! Nekem megmondhatod! Itt jó volna az élet, tejjben-vajban fürdünk, csak kimennünk nem szabad. Úgy élünk, mint valami börtönben. Mindjárt az első nap, hogy mosogatok, nagy elbúsultomban rákezdtem, hogy: *Az én rózsám recefice...* hát csak rám robban mind a szerzet, hogy aszongyák, megbolondultam-e...

Az előbbi hang újra rendre igazította Julis asszonyt:

– Nem szabad itt nótákról beszélned. Inkább imádságról beszélj a fiadnak!

– Imádságról? Jaj, édes fiam, mennyit imádkozunk. Az úri kisasszonyok még éjjel is... Látnád a kis királyleányt; úgy megtérgepöl a kapitáليونyba vagy minek híják itt a kápolnát. Oszk olyan édesdedön seppög avval a csöpp kis szájával... Hát még ha olvasni látnád! Hogy ösmeri a bötüket! Csak ránéz a könyvre, osztk egyszerre megmondja: iksz, piksz...

E végevárhatatlan szóáradatnak a barát vetett zsilipet. Fölkelt a székről, és megfogta Jancsi kezét.

– Elég volt.

– Még valamit hadd kérdezzek – esengett az asszony. – A szekerest nem láttad? Miklós bácsit, a szekerest. Nem találkozta-e vele véletlenül?

És búsan pislogott a fiára.

De az apáca elbocsátotta a kárpitot. A látogatás véget ért.

– Gyerünk – mondotta Szikárdusz.

Az ajtón azonban Marcellusz fráter nyitott be.

– Gyertek be velünk – intett fejével Szikárdusznak –, egy beteg szórorhoz hívattak.

A folyosó-rácsnál Rudolf fráter és két öreg apáca várta már őket.

A regulák szerint másodmagával mehet be az orvos is, de jobb, ha hárman vannak.

Így jutott be a kis új fráter is velük.

Sietve lépkedtek át a kisudvaron. (Ni, a tulipánok mind kinyíltak!) A vasajtón át a nagyudvarra. (Ni, a fácskák mind kifakadtak!) Az orvos hóna alatt ott feketélt a duzzadt bőrtáska. (Hol van hát Margit?)

A kórházból egy fiatal apáca lépett ki. A barátok láttára alázatosan meglípett, s a szemét lesütve jelentette, hogy a beteghez be lehet menniük. Az egyik öreg apáca már tárta is az ajtót, de ő maga kívül maradt.

Szikárdusz is ott maradt a kórház tornácán. Letérdelt. A két öreg apáca is letérdelt. Jancsi is követte a példát.

És míg bent az orvos a beteget kérdezgette, halkán miatyánkoztak.

Az ajtó tárva maradt. Ez is regula. Kívülről lehetett látni, hogy az orvos nem vizsgál egyebet a betegen, csak a nyelvét. Megérinteni apácát orvosnak se szabad.

S az imádkozók egyre szaporodtak.

A házból lassankint mind többen gyűltek oda az apácák. Letérdeltek azok is.

Az orvos az ápoló apácára fordította összevont szemöldökű arcát, de mégis nyájasan kérdezte, hogy van-e patikájukban borsolaj.

– Nincs.

– Hát szarvas-gyökér fű?

– Bizony az sincs. Amink van, itt van a polcon.

És a szoba egy kis polcára mutatott. Valami harminc csupor állt ott, kisebb-nagyobb. Tintával jegyzett cédula volt a csupokra kötve.

– No, majd küldök át – mondotta az orvos. – Borsolajjal dörzsöljétek esténként a beteg hátát, és igyon a főnek a főzetéből azon keserűen egy-egy kanálnyit, reggelenként. És nem szabad minden kis betegségtől megijednetek. Ti, ha egyet prüszentetek, azt hiszitek: már itt a halál.

Míg bent beszélgettek, Jancsi oldalt pillantott. Boldogan rezzent össze, mikor a négy kis leányt is meglátta az imádkozók között.

Először csak a szeme szögletéből láthatta őket, de aztán igazodott egyet a térdelésben, s láthatta az arcukat is. A leánykák is érdeklődéssel pillogtak rá. (Micsoda apró barát!) Csak Margit imádkozott köztük szeme hosszú pilláit lesütve, ájtatosan. De még Margit is – szíve nagy megrezzenésére – rápillantott egyszer.

– Csak feküdj nyugodtan, szóror – mondotta végül az orvos. – Néhány nap múlván megjavulsz.

Akkor ők is felkeltek. Jancsi Szikárduszhoz húzódva bámulgatott Margitra.

A kis királyleány éppoly fehér ruhában volt, mint megérkezésekor, a haja is éppúgy vállára lebegőn, csak éppen hogy egy melles gyolcskötény takarta elől. Áhítattal bámult ő is Jancsira. S

egyszer meg is fogta annak az íves szemöldökű apácának a kezét, akik megérkeztükkor a poharas zacskót hordozta. Kérdezett tőle valamit.

Jancsi nem értette, hogy mit. Csak annyit hallott, hogy Margit *kisanyám*-nak szólította az apácát. Ebből tudta, hogy Olimpiádesz asszony az apáca. Hiszen több ízben emlegették, hogy rá van bízva Margit.

A pillantásukból látta, hogy róla beszélnek. És a szíve büszkén dobogott.

Csak az a gondolat aggasztotta, hogy az anyja kirohan a konyhából, és ráront a rétesel.

No nem fogadja el, bizonyos! Mégis restellte volna Margitka előtt...

Szerencsére az anyja valahol bent volt elfoglalva, s nem is sejtette, hogy a fiát bevitték.

Hát lépkednek kifelé. Az orvos kérdezi a vén apácát, aki kíséri őket:

– Hogy viselkedik a kis Margit?

– Jól, orvos fráter. Soha nem is volt engedetlen.

– De hallottuk, hogy mindjárt az első nap volt egy kis kellemetlensége.

Az apáca elmosolyodott:

– Olimpiádesz szóror nagyon is sokat kíván tőle. Én már sokszor mondtam neki, hogy a gyermek gyermek. Nem lehet a gyermeknek negyvenesztendő esze.

– Helyesen szóltál, priorissza szóror.

– És nincs ok aggodalomra: a leányka túlon-túl is gyönges szívű. Mindig jó jel, ha a gyermek érzékeny. Mióta az a kis kedvetlensége történt, rá nem bírják a társai venni, hogy labdázzon. „Soha többé, soha!” – mondja nagy komolyan.

A kisudvarra értek.

Három fiatal apáca font ott a művelő-ház előtt. A guzsaj szoros kötésű, hát gypjat fonnak. Egyik közülük a tornác deszkázott kerítésfalán ült, háttal az udvarnak. Hogy a társai figyelmeztették, leugrott, és szemérmesen meghajolt ő is a fráterek felé, s úgy is maradt, a szemét a földre irányozva.

Margit egy leánytársa karjába fűződve kísérte őket, s hogy megálltak is, csak Jancsira bámult. A nap ellen a homlokára emelte a kezét. (Milyen fehér a keze!)

Aztán, ahogy ott álltak az udvar közepén, lehajolt, és egy piros tulipánt leszakított.

Álmodó arccal nézett a fiúra, és a tulipánt egy magafeledt mozdulattal a hajába tűzte, a fülecskéje mellé.

– Margit! – kiáltott rá Olimpiádesz asszony. – Mit cselekedtél! Beviszed a Mária-kép alá! Büntetésül az avult ruhádat viseled naphosszat. Azt, amelyiken a gyümölcsfolt van!

Margit megrezzent, elpirosodott, elszégyenkedett. Lassú mozdulattal vont ki a tulipánt a hajából, és a kezét a szemére takarva fordult el.

Talán könnyezett is szégyelében.

Le Fondant: A nyúl és a fanyúl

Egy nyúl – ismerjük mind a kis tapsifülest,
aki, ha gyors kopó úzi, soha nem rest
vargabetűt csinálni és csak hopp,
az üldöző előnye elkopott –
az erdőt járva egy fanyúlba ütközött.
„Csak nem nyúl vagy te is?” – kérdezte meg legott.
És némán állott a fanyúl a fák között.
„A holló tudja majd” – s a tapsi elfutott.
„Erdő nagy bölcse, most ki az igazi nyúl?”
És tollát rázva mond a holló kancsalúl:
„Csakis az erős nyúl lehet igazi nyúl.”
„Kettőnk közül erős nyúl ki lehet?”
„Aki elviseli a terhemet.”
S a nyúl hátára röppent a madár,
körme puha húsát szaggatta már.
Szegény nyúl meggörnyedt, forgott, ugrált vadúl,
míg rezzenetlen hordta terhét a fanyúl.
Az állatok csodálták ezt a nagy erőt,
és mélyen meghajoltak a fanyúl előtt.
A nyulat rossz csalónak nevezték,
s az erdőből rögtön elkergették.

Petőfi Sándor: Ha férfi vagy, légy férfi...

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne hitvány gyöngé báb,
Mit kény és kedv szerint lök
A sors idébb-odább.

Félénk eb a sors, csak csahol;
A bátraktól szalad,
Kik szembeszállanak vele...
Azért ne hagyd magad!

Ha férfi vagy, légy férfi,
S ne szád hirdesse ezt,
Minden Demosthenesnél
Szebben beszél a tett.
Építs vagy ronts, mint a vihar,
S hallgass, ha műved kész,
Mint a vihar, ha megtevé
Munkáját, elenyész.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Legyen elved, hited,
És ezt kimondd, ha mindjárt
Véreddel fizeted.
Százszorta inkább éltedet
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Függetlenségedet
A nagyvilág kincséért
Áruba ne ereszd.
Vesd meg, kik egy jobb falatért
Eladják magokat.
„Koldusbot és függetlenség!”
Ez légyen jelszavad.

Ha férfi vagy, légy férfi,
Erős, bátor, szilárd,
Akkor, hidd, hogy sem ember
Sem sors könnyen nem árt.
Légy tölgyfa, mit a fergeteg
Ki képes dönteni,
De méltóságos derekát
Meg nem görbítheti.

Pest, 1847. január

Húrok

Ballai László: Babij Jar

Babij Jar egy ukrain szakadék, amelybe hetvenezer zsidót lőttek bele a nácik a II. világháború alatt. Ezeknek az embereknek és milliónyi sorstársuknak a Szovjetunióban a háborút követő másfél évtizedben senki nem állított emléket, senki, csak Jevtusenkó és Sosztakovics, aki a költő öt versét felhasználva *Babij Jar* címmel megkomponálta monumentális XIII. szimfóniáját.

Sosztakovics ezzel folytatta hihetetlenül heroikus – mert teljesen kilátástalan helyzetből és esélyekkel folytatott – küzdelmét a szovjet rendszer ellen. Az 1962-ben bemutatott szimfónia miatt Sosztakovics és Jevtusenkó is az antiszemita támadások célkeresztjébe került. A XIII. szimfóniát betiltották, a költőnek pedig ki kellett egészítenie versét egy versszakkal, amely arról szólt, hogy Babij Jarnál a zsidók mellett oroszok is meghaltak.

A basszus-szólóra, férfikarra és nagyzenekarra készült, öttételes mű a klasszikus szimfónia-formát követi. A zene teremtő erejének is példája lehet a darab, mert a benne felhasznált négy vers összekapcsolása Jevtusenkónak eszébe sem jutott. Egy ötödik vers írására pedig a zeneszerző kérte fel a költőt. „A zene a verset nagyobbá, jelentőségtehetőbbé és erőteljesebbé tette. Egyszóval, sokkal jobb vers lett belőle” – nyilatkozott maga Jevtusenkó a zenemű első, *Babij Jar* tételéről.

A szimfónia szóló- és kórusrészeinek ritmikájával, a hangismétlésekkel és a lépésszerű dallamvezetéssel mindvégig a szöveg ritmusát követi, s a drámai hatást fokozza a férfikar uniszónója – amely egyébként a zsidó és az ógyházi liturgiára is utal. Ettől a puritán énekstílustól való mindenfajta eltérés – nagyobb ugrás, vagy kitartott magas hang – különleges hangsúlyt hordoz. Az illusztratív zenekari anyag erőteljesen aláhúzza a szöveg minden fontos mozzanatát. Az első tétel „kurjongató” epizódja közben szinte érezni lehet a pogromra készülő kocsmai csöcselék vodka- és hagymabűzét. A második tétel, a Scherzo cirkuszi hangulatú, harsány zene, amelynek 4/4-es lejtése időnként 3/4-be megy át, s ironikus keringővé alakul. Ahol a vers a humor halhatatlanságáról szól – tudniillik a humor még a saját kivégzését is túlélte, majd könnyű táncra perdült – ott Bartók Béla egy ismerős dallama csendül fel, majd végigburjánzik a tételen. A lassú harmadik tétel („A boltban”) a II. világháborút átvészelt orosz asszonyok iránti hódolat kifejezése: „jönnek a boltba egyesével, csöndesen az asszonyok... Kibírtak eddig mindent és ki fognak bírni mindent!” A férfikar e tétel végén – az egész műben egyedülálló módon – két akkord erejéig három szólamra bomlik, mintegy így hajolva meg egy archaikus zárlattal a hétköznapi hősei előtt. A szünet nélkül következő, s tematikailag is a harmadikhoz kapcsolódó negyedik tétel („Félelmek”) Oroszország egykori és az 1960-as évekbeli félelmeiről szól: „Szertefoszlanak a félelmek Oroszországban” – zengi a szólista, mialatt a zenekar a koncertterembe idézi a szorongás démoni atmoszféráját. „Nem féltünk építkezni hóviharban,

vagy csatába menni ágyútűzben” – e szövegrészt Sosztakovics egy közismert szovjet tömegdallal festi alá. A finálé ironikus csattanóval zárul: „Én úgy építem a karrieremet, hogy nem építem.”

Sosztakovics *Babij Jar* szimfóniáját 2013. május 9-én tűzte műsorára a Nemzeti Filharmonikus Zenekar Mihail Jurovszkij vezényletével. A Bartók rádióban augusztus végén mutatták be a koncertet – ekkor hallgattam meg én. És ez arra ösztönöz, hogy szigorú önkritikát gyakoroljak Sosztakovicsal kapcsolatban, akit mindeddig egyszerűen „az orosz Mahler”-nek degradáltam, aki azért írt egy-két maradandó művet – pl. a *Leningrád-szimfóniát* – de a filmzenéi a legjobbak. Nos, Sosztakovicsot *Babij Jar*jáért, e hatalmas, fenségesen komor és fenségesen fanyar művéért a legnagyobb zeneszerzők sorában kell köszöntenünk. Ám egy ilyen mű nem pattan ki csak úgy a zeneszerző agyából egyik pillanatról a másikra. Megszületésének egy határtalanul széles zenei és egy nagyon mély emberi világ az előfeltétele. Sajnos hazai zenei életünk eddig a nagy orosz zeneszerző életművének torzóját mutatta be csupán. Remélem, hogy a nemrég kezdődött Sosztakovics-reneszánsz során még sok, a zeneszerzőhöz igazán méltó remekművet ismerhetünk meg.

A budapesti Sziget Fesztivál

Az idén huszonegyedik alkalommal került megrendezésre a Sziget Fesztivál. A jelenséget Le Clézio, a *Terra amata* című regényében már 1967-ben pontosan leírta:

„Chancelade egészen a vásári kavargás kellős közepéig merészkedett, lökdösődve, bal kezével a fiatal nő kezét fogva. De akkora volt a zaj és a tolongás, hogy nem jutott szóhoz. Mindenfelől neonvillámok lövelltek elő, s az oszlopokra akasztott hangszórók torkából érthetetlen bömbölés csapott ki. A bódék villogtak az éjszakában, és pillogva szórták szét barbár nevüket:

CASSIDY CASSIDY CASSIDY

Helyenként a sült hús és az égett cukor sűrű szaga terjengett, valóságos szürke és rózsaszín felhők formájában, amelyek ott lebegtek egy-két méterrel a föld fölött. A tömeg pedig előretódult és visszahúzódott, aztán megint előretódult, mint valami hosszú galandféreg, amelyen gépies rángások futnak végig. Az arcok mindegyre váltakoztak, maszkok bukkantak fel és tűntek el a fény sápadt lavínái alatt. A szemek kegyetlenül csillogtak, a tátott szájak vadul kiáltoztak. A homályos zugokban férfiak és nők pározottak állati pozitúrákban. Az emelvényeken nagy hajú férfiak kiáltoztak fülsértően a hangerősítők mikrofonjaiba, vagy egy sárgás bőrű, kövér nő ropta táncát vörös és zöld fényörvény közepén. A föld tűzijáték-durrogástól visszhangzott, s a lőpor csípős szagát is érezni lehetett. Chancelade bukdácsolva törtetett előre a zűrzavarban, és se nem látott, se nem hallott. Elveszett lény volt ő is, elfeledetten, ismeretlenül és névtelenül kallódott az

emberáradat sűrűjében. Izzadság csorgott a hátán, a kezén, és elvegyült a nő kezének izzadságával. Már órák óta nyomakodott a tömegben, órák óta, vagy hónapok óta, vagy talán évek óta is. Olyan volt, mintha többé nem is akarna megvirradni, sohase lenne hűvös és tiszta reggel. Csak ez a villámhasogatta éjszaka, ez a zshivaj, ezek a sikamlós szagok, ezek az egymáshoz préselődő, fuldokló testek. Ide, a város közepére ereszkedett le a világmindenség teljes zűrzavara. A tejútrendszer kavargása, a napviharok, a szupernovák kitörései, a homályos csillagködök, a csillagok űrbeli zuhanása, minden idejött, hogy kirajzolódjék az éjszakában. Nem igen volt már mit megérteni vagy megkívánni. A ringlispil szirénáit bömböltetve teljes sebességgel forgott a tengelyén. A hullámvasút kocsijai, magasan fent az égben, maguktól gördültek sínjeiken, aztán mennydörgő robajjal belezuhantak az űrbe. A repülőgépek felszálltak, leereszkedtek, újra felszálltak, fénytől villogó acélrúdjaik végére szerelve. Kalapácsok sújtottak gongokra, lottóárusok szerencsekerekei forogtak csörömpölve, céllövő puskák durrogtak. Minden tele volt mozgással, mihaszna mozgással, hogy öljön, hogy legyőzze a tehetetlenséget, hogy eltaposson valamit. Mindenféle neonnapok keltek fel, aztán lenyugodtak a vérvörös alkonyatokban, az égre üstökösök rajzolták vakító ellipszis pályáikat. A föld szüntelenül remegett a lábak alatt, mintha rohanó bivalycsorda közelített volna. Kartonból és műanyagból készített szörnyalakok forgatták villodzó szemüket. És a kavargás képeit szilánkos tükrök vetítették minden irányból újabb és újabb tükrökre, azok pedig ismét újabbakra, vég nélkül. Immár fogoly volt az ember. Be volt zárva az őrjögő labirintusba. Együtt haladt a többiekkel, együtt bukdácsolt a többiekkel, együtt nevetett, együtt kiáltozott a többiekkel. Beszívta az izzadság és a szenny szagát, ette a fánkot és a vörös színű krémet, itta a szörpöket, hozzáért a nők testéhez, viaskodott a borotvált koponyájú díjbirkózókkal. A zene ezerféle hangja egyesült és úgy hatolt be az emberbe, mint egy nagyon hosszú, monoton kiáltás, mint egy barbár, nem emberi üvöltés, ott reszketett az ember mellkasában, a belső szerveiben, a tarkójában, és a száján újabb kiáltás formájában távozott. És fényből is csak egyetlenegy volt már, vörös és fehér és fekete, amely körbeforgott az égen és a földön, s eszeveszett áramával elsodorta az embert. De még ennél is volt rosszabb és rendkívülibb: nem volt többé semmiféle Chancelade és semmiféle szőke hajú, fiatal nő, akit Minának hívtak, csak egyetlen hatalmas, eleven, lüktető tömeg volt, valami, ami olyan volt, mint egy földre roskadt gigászi test, amely külön-külön éli meg ezernyi egybeforrasztott életét. Egy fej nélküli, gyomor nélküli, nemi szerv nélküli test, egy sötét és meztelen test, amely a földön fetreng és egy helyben vergődik az elektromos szikrák hálójának közepén. Toporgott ezernyi lábával, lélegzett valamennyi kizárt testnyílásával, egyszerre falt és okádott minden oldalán. És nem volt többé gondolat. Nem volt beszéd. Nem volt más, csak valami nagy, különös vágy, amely ott izzott a hatalmas test valamennyi sejtjében: nyüzsögni, megjelenni mindenütt, elnyúlni, birtokolni a földet, elragadni a tüzet az égből, felfalni mindent, a teret, az időt, a földet és saját magát is. Falánk módon maga fölé emelkedett, és ezer meg ezer csápjával, rágójával, lábával és szívókéjével tapogatta a zsákmányul kínálkozó világot.”

Ballai László: Lengyelesen

Egy nyári éjjelen Lang Lang koncertjét hallgattam végig a *Nocturnó*ban. Csodáltam egyedi billentését, a végtelenségig elbűvölt a lényéből áradó érzékenység, amely különösen Chopin-játékán szűrődött át. Soha nem hallottam még Chopin-polonézt ilyen lágy, ilyen áttetsző megformálásban. És akkor következett egy Liszt-rapszódia. Soha nem hallottam még Liszt-rapszodiát ilyen lágy, ilyen áttetsző... belém nyilallt, hogy nem hallok a csárdást. Persze, tudom, hogy ezek a magyar rapszodiák stilizált táncok, de mégiscsak a kávéházi cigányok táncmuzsikájából kristályosította ki őket a Mester, és a magyar alaptánc ritmusa kiléphető rájuk a lassútól a gyorsig. Akkor már nem tudtam igazán élvezni a csodazongorista játékát, és felötlött bennem, hogy vajon egy lengyel fülnek nem cseng-e ugyanolyan idegennek a Lang Lang-féle polonéz, mint az én fülemnek az ő magyar tánca.

Éjre éjszakák, évre évek következnek, míg – ismét csak a *Nocturnó*ban – Chopin No 53-as *Ász-dúr polonéze* csendült fel Jacek Kortus előadásában. De ki az a Jacek Kortus? Számomra az 53-as tekintetében Arthur Rubinstein az etalon, Lazar Berman hallgatásakor is mindig az ő gesztusai hiányoznak. Nem rossz, mondom azért, de hát Rubinstein...

A késő nyári éjszakában a tücskök pompás koncertjével versenyezve Jacek Kortus játssza Chopin No 53-as *Ász-dúr polonézét*. És jól játssza. Nem úgy, mint Rubinstein vagy Berman. Úgy, mint Kortus. Nem törődik az előadói hagyománnyal. Fiatal és tehetséges. Mindent megtehet. De valamivel mégiscsak törődik. Egyszer csak járni kezd a lábam. Pedig nem ismerem a polonéz lépését. Csak annyit tudok róla, hogy egy $\frac{3}{4}$ -es tánc. De mit számít az, hogy ismeri-e az ember a lépést, ha egyszer magával ragadja a zene. A tánczene. Mert Chopin darabját mind Rubinstein, mind Berman, de különösen Lang Lang csupán stilizált polonéznek tekintette. Jacek Kortus viszont lengyelesen játszotta el.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2013 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!